

Att få pengarna att räcka till som de brukar

Barns och ungas perspektiv på föräldrars arbetslöshet

Att få pengarna att räcka till som de brukar

Barns och ungas perspektiv på föräldrars
arbetslöshet

Anette Bolin

© Anette Bolin, Fil dr

Universitetslektor i socialt arbete
Högskolan Väst
461 86 Trollhättan
E-post anette.bolin@hv.se

Nyckelord: ekonomisk utsatthet, föräldrars arbetslöshet, barns agency, barn som aktör, barns perspektiv.

To make ends meet

Children's perspective on parental unemployment

Abstract

This report is about the ways in which children in families with previous economic stability experience and adapt to substantially decreased household income as a consequence of a parent's/parents' unemployment. While much is known about children growing up in poor families, and how they understand and act in relation to the family's economic situation, little is known about children who suddenly find themselves living in economic adversity. In the context of post-financial crisis Sweden where in the late 2000s/early 2010s large numbers of families with previously stable incomes found themselves in economic adversity, the objective of the research is to investigate how children and young people experience substantial decreases in household income as a consequence of parental unemployment. In particular focus is directed to the ways in which they reason about and respond to the family's new economic circumstances. Interviews with children (N=45) whose parents had previously been in long-term employment but lost their jobs were carried out. Drawing on national data provided by the National Transition Fund for Blue-collar Workers (TSL) and (ii) the Local Transition fund for white-collar staff in the private sector (TRS), five municipalities in the west of Sweden with the highest numbers of transition grants were initially identified for recruitment of families subjected to unemployment during the years of 2010-2013.

The interview data was analysed using thematic content analysis (Broun & Clark 2006) with focus directed to children's agency (Kuczinski 2003). While the results are largely in line with previous research on children living in long-term poor families, that is to say that parents put children's needs first, children take responsibility for the family situation by not financial demands on the parents one major difference emerged. None of the types of self-excluding behavior characteristic of avoidance-oriented strategies was found. Unlike children living in poverty where self-exclusion and the avoidance of exposure to stigmatizing situations where resource disparities are highlighted are common, the children in the current study did not regard parental unemployment and the family's loss of income as a source of shame. Rather, they expressed awareness of how macro-economic forces had impacted on their lives and, as active agents, developed strategies that enabled them to adjust to the family's new economic reality. The

implications of this result indicate that social workers working with children in such situations need to reconsider interpretations of behavior that are rooted in the assumption that economic adversity generates shame and stigma.

This research has been funded by the Mayflower Foundation, Sweden

Key words: children's agency, parent's unemployment, children's voices, economical adversity

Förord

Främst tackas de barn och ungdomar och föräldrar som har tagit sig tid att dela med sig av sina erfarenheter och på så sätt medverkat till att denna rapport var möjlig att skriva. Förutom det tackas Majblommans Riksförbund som bidragit med finansiellt och kollegialt stöd.

Författaren ansvarar ensamt för innehållet i rapporten.

Anette Bolin

Trollhättan mars 2016

Nyanserat perspektiv på barns ekonomiska utsatthet

Anette Bolin har genomfört Majblommans första post doc-projekt vilket är mycket värdefullt för vår verksamhet. I sin rapport hittar Anette Bolin ett viktigt perspektiv som nyanserar förståelsen för barn villkor i ekonomisk utsatthet. Rapporten bygger på intervjuer med barn och tonåringar i relativt välmående familjer, som drabbats av arbetslöshet i Västsverige. Sammanställningen pekar på intressanta tendenser vad gäller barnens strategier och synsätt vid ekonomisk utsatthet. De barn som tidigare haft god familjeekonomi synes agera och tänka på sätt som skiljer sig från hur barn i långvarig ekonomisk utsatthet, enligt tidigare forskning, agerar och tänker.

För Majblommans arbete är aktuell och bred kunskap om barns villkor avgörande. Anette Bolin förbättrar förståelsen för fler barn vars familjer har en pressad ekonomi. Intressant är till exempel att barn som levt med goda ekonomiska förutsättningar inte upplever stigmatisering, på samma sätt som tidigare forskning visar att barn i långvarig ekonomisk utsatthet ofta gör.

Spännande är också den handlingskraft och det positiva tänkande som Anette Bolin påvisar. Barnen i den intervjuade gruppen betraktar den uppkomna situationen som hela familjens problem och gemensamma projekt. De synes så att säga ta tillfället i akt att bli mer ekonomiska och lära sig att prioritera immateriella värden i livet. Den tendens till undvikandestrategier som visats hos många barn i långvarig ekonomisk utsatthet återfinns inte bland informanterna.

Viktigt med rapporten är givetvis också de möjliga åtgärder som Anette Bolin presenterar. De relateras till den intervjuade gruppens berättelser, men gynnar alla barn i ekonomisk utsatthet. Rapportens rekommendationer är konkreta och möjliga att förverkliga både för yrkeskategorier med direktkontakt med barn, och för beslutsfattare på områden som rör barn. En utmärkt utgångspunkt om man vill ge barn goda förutsättningar i sin kommun. Hennes slutsatser bekräftar en av Majblommans grundläggande strategier; att ge barn egenmakt genom att stärka dem ekonomiskt.

Sammanfattningsvis breddar och nyanserar Anette Bolins rapport bilden av barns villkor i ekonomisk utsatthet på ett tydligt och konstruktivt sätt. Majblomman vill se att berörda institutioner som fackförbund, socialtjänst och skola tar del av den. Rapporten är kort sagt en mycket välkommen del i Majblommans pågående arbete för alla barns rättigheter och möjligheter, oavsett familjeekonomi.

Majblommans Riksförbund
Lena Holm
Generalsekreterare

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	9
INLEDNING.....	11
Barn i ekonomiskt utsatta familjer	12
Barns agency.....	14
Barn och ungas erfarenheter av ekonomisk utsatthet	15
Undvikandestrategier.....	16
Anpassningsorienterade strategier	17
Handlingsorienterade strategier	17
Föräldrar och arbetslöshet i Sverige	19
SYFTE OCH METOD	20
Barnen och ungdomarna i studien	20
Intervjuer.....	24
Analysmetod	24
Etiska överväganden.....	26
RESULTAT.....	27
Vilka förändringar i familjens hemsituation blir barnen medvetna om när föräldern/föräldrarna blir arbetslösa?	28
Sätta barnens behov i första rummet	28
Barnen skäms inte för situationen	30
Familjen hittar sätt att bli vana med ny ekonomisk realitet.....	31

Arbetslöshet och att spara på utgifter är inte nödvändigtvis dåligt.....	35
Vilka strategier för att hantera ekonomisk utsatthet beskriver barnen? ..	40
Anpassningsorienterade strategier	40
Handlingsorienterade strategier	43
DISKUSSION	49
Begränsningar och vidare forskning	52
REKOMMENDATIONER.....	53
Att synliggöra barns och ungas strategier vid föräldrars arbetslöshet.....	53
Att kompensera ekonomiska förändringar.....	54
REFERENSER	55

Sammanfattning

Denna studie handlar om barns och ungdomars beskrivningar av sina erfarenheter av föräldrars arbetslöshet. Syftet har varit att i svenskt sammanhang beskriva barns och ungdomars upplevelse av och hur de agerar när de befinner sig i ett hushåll med kraftigt reducerade inkomster som en konsekvens av en eller två föräldrars arbetslöshet. Två forskningsfrågor har använts. För det första, vilka förändringar i familjen hemsituation beskriver barnen att de blir medvetna om när föräldern/föräldrarna blir arbetslösa? Och för det andra, vilka strategier för att hantera ekonomisk utsatthet beskriver barnen? Empirin har analyserats med hjälp av en teoretisk ansats utifrån begreppet ”barns agency”. Agency-begreppet innebär att barns och ungdomars aktörskap och reflexiva förmåga framhålls. Tre kriterier för barns agency har använts i analysen av intervjuer med fyrtiofem barn och ungdomar mellan nio och tjuogoett år. Dessa kriterier är (1) barns autonomi (2) barn som meningsskapande (3) barns handling. De intervjuade barnen och ungdomarna har alla levt i familjer med långvarig stabil ekonomi, men som nu på grund av företagsnedläggningar har en eller båda föräldrarna blivit arbetslösa och ekonomin har kraftigt försämrats. Resultatet visar att förändringar de unga blir medvetna kan uttrycks i fyra teman där autonomi och meningsskapande i allra högsta grad framträder.

Tema 1: *föräldrarna prioriterar barnens behov* först involverar förändrade konsumtionsmönster i form av att de ungas upplevelser tyder på att föräldrarna tycker att det är viktigare att barnen får kläder och deltar i sociala aktiviteter än att föräldrarna köper nytt till sig själva.

Tema 2: *familjen hittar sätt att bli vana med en ny ekonomisk realitet* handlar om nya sätt att anpassa sig till en ny ekonomisk realitet och de unga resonerar inte i termer om föräldrarnas ekonomi utan snarare talar de om familjens ekonomi och hur familjen bestämt att exempelvis inte renovera taket på huset.

Tema 3: *arbetslöshet och att spara på utgifter är inte nödvändigtvis dåligt* involverar både ekonomiska och sociala aspekter av föräldrars arbetslöshet. De unga väljer att förstå den försämrade ekonomiska situationen i mer positiva ordalag. Till exempel som att det ibland är bra att de inte har råd att köpa saker som förut, både för miljön och för hälsans skull.

Tema 4: *de inte skäms för familjens situation*, visar att de ungas förståelse är att det är strukturella orsaker till att familjen har fått en sämre ekonomi.

I resultatet om vilka strategier som används för att hantera ekonomisk utsatthet uttrycks de ungas agency genom användande av:

Anpassningsorienterade strategier vilket involverar att pragmatiskt välja att göra det bästa av situationen, exempelvis att finna acceptabla förklaringar till varför de väljer att inte köpa samma märkeskläder som förut och att det inte är ett problem.

Handlingsorienterade strategier uttrycks i form av att de exempelvis blivit smartare konsumenter och utvecklat ekonomisk kompetens av värde för framtiden.

Dessa resultat kan ses bidra med kunskap om hur unga som lever i socioekonomiskt resursstarka familjer förstår och agerar i en ekonomisk utsatt situation orsakad av föräldrars arbetslöshet. De tycks inte uppleva den förändrade ekonomiska situationen som stigmatiserande och agency kan ses uttryckas i form av både anpassningsorienterade och handlingsorienterade strategier.

Inledning

Den här rapporten beskriver svenska barns och ungdomars upplevelser av och hur de agerar när familjen har kraftigt reducerade inkomster som en konsekvens av en eller två föräldrars arbetslöshet. Under de senaste tio åren har forskning om ekonomiskt utsatta barns vardag och hur de upplever att det är att leva under svåra ekonomiska förhållanden ökat.¹ Primärt syftar sådan forskning till att undersöka hur barn i familjer med låg inkomst förstår och hanterar familjens hushållsekonomiska situation.² Forskning med utgångspunkt i barns perspektiv visar å ena sidan att barn i Norge och Sverige inte saknar basnödvändigheter som mat, bostad och kläder.³ Å andra sidan visar forskning också att barn i familjer med ekonomiskt svåra förhållanden att barnen skäms och att de känner ett socialt utanförskap.⁴ Dessa studier visar också att barn tar ett stort ansvar för familjens ekonomiska situation och använder olika strategier för att hantera detta.⁵ Att leva i familjer med knapp ekonomi påverkar barns möjligheter i livet på olika sätt beroende på i vilket land barnen bor i. I kölvattnet av den senaste ekonomiska krisen med start 2007- 2008 noteras att även barn i familjer som tidigare haft stabil inkomst via arbete idag på grund av arbetslöshet hamnar i ekonomiskt instabila situationer.⁶ Mot bakgrund av att majoriteten av barn i ekonomiskt svåra situationer lever i vad som kan betraktas vara ”fattiga” familjer vars inkomst betydligt understiger medianinkomsten i det land de lever är det intressant att undersöka hur barn i familjer som är vana vid stabil ekonomi förstår och hanterar familjens nya hushållsekonomiska situation. Dessa barn och ungdomar kan förstås leva i familjer som inte kan anses vara ”fattiga” i den bemärkelsen att de under lång tid varit arbetslösa och långvarigt levt i ekonomisk utsatthet. Snarare, som en konsekvens av uppkommen arbetslöshet för båda eller en förälder, har familjen hamnat i en ekonomisk svår situation som försämras stadigt. Sådana situationer är vanligt förekommande i många europeiska länder idag, särskilt för familjer där föräldrarna arbetar inom industri- och tjänstesektorn.⁷ Denna studie fokuserar just på dessa barns och ungdomars erfarenheter och strategier i vardagen för att hantera familjens minskade ekonomiska resurser. Man kan anta att de barn som inte tidigare varit vana vid att deras förälder/föräldrar har varit tvungna att skära ned långvarigt på

1 Attree, 2006; Fernqvist et al., 2007; Griet et al., 2013; Harju and Thorød, 2010; Näsman, 2012; Redmond, 2009; Ridge, 2011

2 ibid

3 Harju and Thorødsen, 2010

4 Ridge, 2011; Van der Hoek, 2005

5 Harju and Thorødsen, 2010; Redmond, 2009

6 Eurofound, 2014

7 Lallement, 2011

ekonomiska utgifter hanterar ekonomisk utsatthet på andra sätt än de barn och ungdomar som längre tid, kanske hela livet, levt under ekonomiskt svåra förhållanden. Studien syftar till att i svenskt sammanhang beskriva barns och ungdomars upplevelse av och hur de agerar när de befinner sig i ett hushåll med kraftigt reducerade inkomster som en konsekvens av en eller två föräldrars arbetslöshet. Två forskningsfrågor har använts. För det första, vilka förändringar i familjen hemsituation beskriver barnen att de blir medvetna om när föräldern/föräldrarna blir arbetslösa? Och för det andra, vilka strategier för att hantera ekonomisk utsatthet beskriver barnen?

I rapporten är begreppet barns agency centralt för analysen av barnen och ungdomarnas berättelser om förändrad situation relaterad till förälder/föräldrars arbetslöshet. Det varierar hur barns agency översätts i svenskt sammanhang, några forskare använder sig av termen barns aktörskap, barns agens, barn som sociala aktörer.⁸ I denna rapport används termen barns agency för att markera att begreppet syftar till de tre aspekter som Kuczynski menar är interagerade i en dialektisk modell, *autonomi*, *meningsskapande* och *handling*.⁹ Termen *barn och ungdomar* och *de unga* används växelvis och båda avser barn och ungdomar som vid föräldrars arbetslöshet var ekonomiskt beroende av föräldrarna.

Barn i ekonomiskt utsatta familjer

Specifika studier om hur barn påverkas av föräldrars arbetslöshet tycks publiceras i tandem med nedgångar i ekonomin i samhället. Flera studier genomfördes under 1930 - 1940-talet och senare på 1980 -1990-talet. Förhållanden mellan hur olika barnfamiljer hade det under denna tidsperiod skiljer sig naturligtvis åt. Russel Freedman¹⁰ fotografiskt etnografiska beskrivande rapport från den stora depressionen i USA under 1930-talet berättar om barns upplevelse av att se sin ”stora stolta” pappa att gråta i förtvivlan för att han inte längre kan försörja sin familj och att barnen får gå hungriga. Andra beskrivningar handlar om hur mödrar när snön föll höll sina barn hemma från skolan då de inte hade pengar till vinterkläder. Fattigdom för barnen innebar undernäring och ibland även hemlöshet. Att äga en radio var omöjligt för flera miljoner familjer då ca 79% av amerikanska familjer ägde en radio under 1930-talet, och barn som inte kunde ta del av de populära radioshowerna kände sig socialt isolerade och ensamma. I ett brev till Eleanor Roosevelt skrev en fjortonårig flicka från Texas ”Dear first Lady...can you suggest some way that I can get a radio so I can hear the music and talk and news from outside my very

8 Se diskussion i Fernqvist, 2013 sid 26

9 Kuczynski, 2003

10 Freedman, 2005

small little world?”¹¹ Arbetslösheten drabbade alltså barnen både utifrån undernäring men också i form av relativ fattigdom på så sätt att det handlar mer om vad andra barn kan få ta del av, men inte de själva. I studier från 1980 - 1990-talen handlar fattigdomen än mindre om undernäring med tanke på den generellt ökade materiella levnadsstandard som de flesta i västvärlden upplever.¹² Jones konstaterar i en amerikansk studie att vid föräldrars arbetslöshet som varade mer än 12 månader fick barnen mer skolproblem, använde droger i högre grad, skilsmässor mellan föräldrar ökade, våld i familjen ökade och social isolering ökade.¹³ I en av de få svenska studier om barn och föräldrars arbetslöshet visar resultatet att de flesta barn klara sig bra, arbetslösheten skapar inga dramatiska förändringar i familjelivet, varken materiellt eller psykiskt.¹⁴ I samma studie visar det sig dock att en mindre grupp fick problem om den kraftiga inkomstsänkningen bestod. Vidare visar studien att familjer blev mer isolerade och föräldrarna fick svårare att möta barnens basbehov, exempelvis inköp av glasögon. Föräldrars psykiska situation blev mer pressad över tid och humörsvängningar och passivitet kunde påverka barnen negativt.¹⁵

I studier om barn och ungdomar i familjer med ekonomiska svårigheter används ofta termen ”barnfattigdom” synonymt med att det handlar om familjer som långvarigt levit i ekonomiska svårigheter. Familjens låga inkomst kan både vara relaterade till arbetslöshet eller att föräldrarna aldrig har haft något arbete annat än vid tillfälliga situationer. Det finns dock ingen objektiv och generellt giltig definition av när ett barn kan betraktas vara fattig eller leva i ekonomisk utsatthet. Sammanfattningsvis kan man säga att det vanligaste är att skilja på definitioner av absolut fattigdom och relativ fattigdom.¹⁶ I rapporten används termen ekonomisk utsatthet för att markera att det handlar om en förändring från stabil bruttoinkomst till en kraftigt försämrad bruttoinkomst och den förändringen kan upplevas innebära en ekonomisk utsatthet.

11 Freedman, 2005, sid. 93

12 Flanagan, 1993; Jones, 1988

13 Jones, 1988

14 Näsman & Greber, 1996

15 ibid

16 I denna rapport används ett relativ fattigdomsbegrepp som innebär att utgå från enskilda ungas upplevelser av sin ekonomiska situation i jämförelse med andra unga i samhället För mer information om hur barnfattigdom kan mätas se Rauhut, 2013, sid. 17.

Barns agency

En central teoretisk utgångspunkt i analysen är teorier om barns agency.¹⁷ Begreppet barns agency används både inom barndomssociologisk- och psykologisk utvecklingsteoretisk forskning.¹⁸ Kombineras dessa två teoretiska perspektiv kan man förenklat säga att båda forskningstraditionerna utgår från en syn på barn som aktiva kreativa aktörer och att socialisering inom familj och samhället sker i dialektik dvs. dubbelriktat där barn påverkar och har inflytande på vuxna liksom vuxna har påverkan och inflytande på barn. De unga och de vuxna har i grunden likvärdig kapacitet för handlingskraft, men olika makt.¹⁹ Universella aspekter på människors agency är att människor har intentioner med sitt handlande, människan är proaktiv, självorganiserande och självreflektade som aktivt formar sitt liv.²⁰ De unga i den här studien kan på så sätt genom sin egen agency ha möjlighet att påverka sin egen situation.

För att undersöka barnens och ungdomarnas erfarenheter, förståelse och agerande i situationer av föräldrars arbetslöshet används Kuczynskis²¹ tre aspekter för barns agency:

Autonomi vilket är den motiverande aspekten av barns agency i form av barns kapacitet till självbestämmande och barns kapacitet till självbevaringsdrift i situationer då självbestämmande begränsas eller hindras.

Meningskapande (construction) i form av att barn har kapacitet att både kognitivt och emotionellt tolka sina interaktioner med omgivningen och skapa ny mening utifrån sina erfarenheter. Tolkningen för barn-vuxenrelationen som interaktiv är rotad i barns förmåga att skapa mening utifrån den sociala situation de befinner sig i och barns aktiva förmåga att omsätta, välja ut, göra motstånd eller bedöma lämpligheten av vuxnas agerande och förmedlande av normer och dylikt.

Handling (action) belyser den del som handlar om barnets avsiktliga handlande. Det innebär att det finns en tanke bakom handlingen om än inte alltid medvetet uttalat. Människor kan vara omedvetna om vilka skäl som ligger bakom visst handlande och underliggande mening för känslomässiga reaktioner i sociala interaktioner.²²

17 Corsaro, 1997

18 Corsaro,1997; Kuczynski 2003

19 Kuczynski & De Mol, 2015 sid. 324

20 Bandura, 2006

21 Kuczynski & De Mol, 2015 sid. 329

22 Kuczynski & De Mol, 2015, sid. 330

Dessa tre aspekter av agency utarbetades under 1990-talet av Kuczynski och hans kollegor och rymmer inom en modell för föräldra-barnrelationer i förhållande till uppfostran. Den dialektiska modellen för socialisation fokuserar på ömsesidigheten och att barn och föräldrar/ vuxna i interaktion konstruerar uppfostran snarare än, som tidigare i forskning, betrakta föräldra- barnrelationer utifrån mer ensidiga modeller där det är föräldrarna som ensidigt förmedlar uppfostran. Begreppet agency har använts i flera studier där barns perspektiv på fattigdom undersökts.²³ Tess Ridge, engelsk forskare, som under lång tid ägnat sig åt att forska kring barnfattigdom menar att för att vi ska förstå komplexa processer och dynamik när det handlar om barns fattigdom behöver vi utveckla en djupare och mer omfattande förståelse för barns agency och den mening och förståelse de ger sina liv.²⁴ På så sätt kan dessa aspekter vara användbara för att fånga barns agency i förhållande till upplevelse av och användande av olika strategier för att hantera familjens ekonomiska situation vid föräldrars arbetslöshet. I kontexten att leva i familjer som är vana med en stabil ekonomi, men som drabbas av en kraftig inkomstsänkning.

Barn och ungas erfarenheter av ekonomisk utsatthet

Forskning som handlar om barn i ekonomisk utsatthet är vanligtvis kvantitativt orienterad i den bemärkelsen att information har samlats in via enkäter och olika befolkningsregister i syfte att mäta omfattning och framtida påverkan. Sådana studier undersöker bland annat antal barn som lever i absolut och relativ fattigdom och hur ekonomisk utsatthet påverkar barns hälsa och skolprestationer.²⁵ I de mindre förekommande kvalitativt orienterade studier som finns utgår forskarna oftast från barnens perspektiv och intresserar sig för hur de upplever och hanterar ekonomisk utsatthet i sin vardag, genom intervjuer och observationer.²⁶ Dessa kvalitativt orienterade studier indikerar, för det första, att barnen upplever att det inte är den ekonomiska utsattheten i sig som är det svåraste utan det är den sociala utanförskap som fattigdom för med sig. Att uppleva sig olik andra barn för med sig känslor associerade till skam och sorgsenhet.²⁷ För det andra lyfter studierna även fram att familjen är ett mycket viktigt sammanhang för barnen att utveckla motståndskraft mot fattigdom då de kan få stöd av familjen. Barnen kan också bidra socialt och ekonomiskt till familjen och det bidrar till upplevelse av meningsfullt livsinnehåll för barnen.²⁸

23 Redmond, 2009

24 Ridge, 2002, sid. 141

25 Avram et al., 2013; Navicke et al., 2013; Emerson & Hatton, 2007

26 Harju, 2008; Fernqvist, 2013; Redmond, 2009; Ridge, 2011; Van der Hoek, 2005

27 Redmond, 2009; Van der Hoek, 2005

28 Redmond, 2009; Taylor and Fraser, 2003

Slutligen, visar studier att barnen är aktiva och inte passivt lider och står ut med fattigdom, de snarare använder olika strategier för att hantera sin situation.²⁹ I den fortsatta framställningen kommer forskning om barns strategier för att hantera ekonomisk utsatthet att gå igenom. I den forskning som utgår från hur barns agency dvs. hur barn förstår och handlar när de växer upp i en familj som drabbats av ekonomisk utsatthet, identifieras olika strategier som beskriver hur barn och unga hanterar sin situation.³⁰ Jag har grupperat dessa forskares resultat i tre kategorier: *undvikandestrategier*, *anpassningsorienterade strategier* och *handlingsorienterade strategier*.

Undvikandestrategier

Agency för de barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer uttrycks till exempel genom användande av *undvikandestrategier* i den mening att barnen aktivt undviker situationer där de upplever sig exkluderade och/eller annorlunda i jämförelse med kamratgruppen. Redmond föreslår till exempel att ett kännetecken för barns agency när de lever i ekonomisk utsatthet är just själv-exkludering, vilket innebär att barnet undviker att utsätta sig själv för situationer där det blir tydligt att de inte har samma ekonomiska förutsättningar som kamratgruppen. Det kan handla om att undvika att delta i gemenskapsskapande aktiviteter: skolresor, skolutflykter, idrottsaktiviteter, musikaktiviteter och sommarläger. Även skolk och avbruten skolgång kan tolkas vara en form av själv-exkluderande från en miljö där det kan bli synligt att man är fattig.³¹ Fernqvist pekar i sin avhandling ut barns strategier och barnfattigdomens villkor som handlar om att undvika av sociala aktiviteter även kan uttryckas mer subtilt. Hon fann att även om det inte är uppenbart att det är ekonomin som begränsar barnet från att delta i en social aktivitet så fanns det subtila processer som bidrog till själv-exkludering till exempel genom att avstå från att åka till stans köpcentrum för man inte har pengarna till bussen. Detta till skillnad från mer tydliga processer av exempelvis mobbning på grund av att barnet bär trasiga och för små kläder och därmed betraktas som ”fattig”.³² En ytterligare strategi är att undvika att hamna i konflikt med föräldrarna. Studier visar att barn undviker ekonomiskt relaterade diskussioner med sina föräldrars och istället håller de sina ekonomiska behov för sig själva. Ofta har redan barnen förutsett att de kommer få nej på sin fråga och genom att inte fråga efter pengar undviker de att lägga extra ekonomisk börda på föräldrarna. På samma sätt kan ett sådant

29 Fernqvist, 2013; Redmond, 2009; Ridge, 2011; Van der Hoak, 2005

30 Redmond, 2009; Fernqvist, 2013; Van der Hoak, 2005

31 Adelman et al., 2003; Fernqvist, 2013; Harju and Thorød, 2011; Micklewright, 2002

32 Fernqvist, 2013

agerande fungera som ett sätt att skydda föräldrarna från att se att familjens fattigdom påverkar barnens vardagsliv.³³

Anpassningsorienterade strategier

Anpassningsorienterade strategier involverar en pragmatisk inställning, "det är som det är" och barnen "kör på" som vanligt i sitt vardagsliv även om föräldrarnas ekonomiska situation är svår. Redmond, menar att agency i form av "klara sig" [getting by] representerar en vardaglig och personlig respons på fattigdom.³⁴ Det involverar de små handlingar barn gör för att hantera vardagssituationer som till exempel att prioritera och fundera en extra gång på dagliga utgifter. Van der Hoek, pekar på strategier som innebär att barnen resignerar i den meningen att de beskriver att de blir vana med att leva med lite pengar och att de ändå inte kan göra något åt det.³⁵ På liknade sätt menar Attree,³⁶ att barn lär sig att nöja sig med sitt liv som det är och minskar över tid kraven på föräldrarna även om de egentligen vill likna och accepterar sina jämnåriga kamraters påtryckningar om att exempelvis upprätthålla en särskild klädstil, utseende eller fritidssysselsättning. En följd av att lära sig "acceptera situationen" är att barnen upplever förluster inte enbart materiellt utan också socialt. Även om barnens önskan är att maximera sina resurser och vara lika sin jämnåriga tenderar de över tid att minska sina ambitioner och engagemang, både här och nu och inför framtiden. Harju, använder termen *reaktiva strategier* för att beskriva hur barnen anpassar sig till de begränsningar som ekonomisk utsatthet innebär och som barnen kanske inte själva är medvetna om.³⁷ Det kan innebära att barnen säger att de klarar sig utan vissa saker genom att de argumenterar att de inte "bryr sig", "inte vill ha", eller "inte behöver".³⁸

Handlingsorienterade strategier

Handlingsorienterade strategier används som medel för att försöka förändra den ekonomiska situationen till det bättre och för att uppnå ett önskat resultat. En handlingsorienterad strategi kan vara att spara till leksaker, kläder eller födelsedagspresenter.³⁹ Att strategiskt spara för att kunna köpa vardagliga saker är något som barnen upplever särskiljer dem jämfört med kamrater som inte lever i ekonomisk utsatthet. Uppfattningen hos barnen är att hos familjer som

33 Attree, 2006; Harju, 2008; Van der Hoek, 2005

34 Redmond, (2009) with reference to Lister (2004)

35 Van der Hoek, 2005

36 Attree, 2006

37 Harju, 2008, sid. 120

38 ibid

39 Harju, 2008; Ridge, 2011; Van der Hoek, 2005

har mer pengar kan barnen på ett enklare sätt fråga efter sakerna i stället för att spara.⁴⁰ Forskare har även funnit barnen använder sina fickpengar eller sparar till att köpa mer basvaror som frukt till fruktstunden i skolan, eller matsäck till skolutflykten.⁴¹

Att aktivt försöka tjäna pengar är en annan strategi som kan innebära att tvätta bilen eller utföra hushållsarbete. Äldre barns strategier för att tjäna pengar kan vara att finna extrajobb som tidningsutdelning eller att packa varor i affärer etc. Att låna pengar från andra familjemedlemmar, släkt eller vänner till familjen är en annan strategi för att få tillgång till pengar.⁴² Harju använder termen *proaktiva strategier* för att beskriva när barn aktivt påverkar sin ekonomiska situation. Hon fann att äldre barn hade mer handlingsutrymme i att strategiskt påverka sin egen men också familjens ekonomiska situation än yngre, som verkade vara mer begränsade i att till exempel tjäna egna pengar. Andra strategier kopplade till konsumtion kan vara att köpa till reducerat pris när det fanns särskilda erbjudandena, eller att välja en billigare variant av en vara man verkligen ville ha.⁴³ Att övertala föräldrarna att ge dem fickpengar eller särskilda märkeskläder genom att tjata, böna och be om eller ge ultimatum är också en strategi som synliggjordes i studien.⁴⁴

Andra handlingsorienterade strategier innebär att finna alternativ som reducerar utgifter. Att ägna sig åt kostnadsfria sociala aktiviteter, till exempel att använda allmänna ytor att leka på eller ”häng på ställen” är något unga i ekonomiskt utsatta familjer gör jämfört med kamrater i ekonomiskt mer välbeställda familjer. Unga i mer välbeställda familjer är oftare engagerade i avgiftsbelagda fritidssysselsättningar så som till exempel musik, fotboll eller ridning eller tillbringa tid i ett kafé eller gå på bio.⁴⁵ Ytterligare en strategi är att kognitivt, det vill säga tankemässigt, gör barnen en omskrivning av situationen till något annat som inte framstår så allvarligt och i mer positiva ordalag försöker de förstå sin ekonomiska utsatthet. Van der Hoek menar att ett barn kan göra en omskrivning där barnet önskar sig en Playstation, men genom att använda ett mer ”vuxet” uttryck tonas den önskan ned. Barnet säger “that it is better to have food than a Playstation because you cannot eat a Playstation”.⁴⁶ Redmond använder termen “hitta utvägar” [getting out] för att kategorisera handlingar

40 Harju, 2008

41 Harju & Thorød, 2011

42 Attree, 2006; Daly and Leonard, 2002; Harju, 2008; Ridge, 2011; Van der Hoek, 2005

43 Harju, 2008

44 Attree, 2006

45 Sutton, 2009

46 Van der Hoek, 2005, sid. 32

som involverar att sträva efter ett bättre liv och där barnen agerar strategiskt för att skapa möjligheter till att en god ekonomi och att öka de materiella resurserna. Andra strategier som Redmond tar upp, vilka inte betraktas på lika positivt sätt av omvärlden kan innebära "hämnas" [getting back at] vilket kan innebära att i vardagen göra motstånd genom till exempel småbrottslighet (stjäla mat, kläder i butik), vandalism och politisk graffiti målning.

Sammanfattningsvis visar studierna att det förekommer om olika strategier som barn och unga som lever i familjer med långvarig ekonomisk utsatthet använder för att hantera sin situation.

Föräldrar och arbetslöshet i Sverige

Likt många andra länder i Europa har Sverige haft hög arbetslöshet sedan 2000-talet och nedgången av bruttonationalprodukten (BNP) mellan åren 2008 och 2009 det var den största sedan 1931.⁴⁷ Å ena sidan har ekonomin återhämtat sig även om arbetslöshetsnivån fortsätter vara på hög nivå. Som högst var den under år 2010 med 8,9% men minskade till 7,7 % under året 2014.⁴⁸ Med tanke på att Sverige har en exportberoende ekonomi med en stor tillverkningssektor, varierar arbetslöshetssiffrorna inom olika områden och vid större företagsnedläggningar drabbas specifika områden särskilt hårt av hög arbetslöshet.⁴⁹ Ett av de värst drabbade områdena var bilindustrin i Västsverige där denna studie tog plats.⁵⁰ Vid arbetslöshet (för de som varit långvarigt anställda) träder Arbetslöshetsförsäkringssystemet in (A-kassa) vilken i Sverige av tradition varit nära kopplad till tidigare inkomst. Vid tidpunkten för studien har A-kassan i Sverige inte ökat på tretton år, vilket innebär att en 40 årig arbetstagare med lång och oavbruten anställning inom industri- eller tillverkningssektorn förlorar en betydlig del av sin inkomst.⁵¹ Enligt Hassler med referens till OECD statistik för Sverige får en lönearbetare generellt en ersättning det första året på ca 66 % av nettoinkomsten och över fem år minskar det till en genomsnittlig ersättning på ca 37 % av nettoinkomsten.⁵² Även om de flesta anställda har en inkomstförsäkring via sin fackförening det första året reduceras inkomsten kraftigt därefter.

47 Hassler, 2010

48 ibid

49 URA, 2010

50 LO, 2013

51 ibid

52 Hassler, 2010

Syfte och metod

Även om det finns en ökad kunskap om hur barn upplever föräldrars arbetslöshet och vilka strategier barn använder för att hantera detta, finns det mindre kunskap om hur barn i familjer med långvarig stabil ekonomi och som plötsligt får en kraftigt försämrad ekonomi hanterar sin situation. Familjer med en långvarig stabil inkomst, kan vid arbetslöshet få en kraftig försämring av ekonomin och på kort sikt kan det innebära att barnen befinner sig i en främmande social och emotionell situation. Följaktligen är syftet att i svenskt sammanhang beskriva barns och ungdomars upplevelse av och hur de agerar när de befinner sig i ett hushåll med kraftigt reducerade inkomster som en konsekvens av en eller två föräldrars arbetslöshet. Två forskningsfrågor har använts. För det första, vilka förändringar i familjen hemsituation beskriver barnen att de blir medvetna om när föräldern/föräldrarna blir arbetslösa? Och för det andra, vilka strategier för att hantera ekonomisk utsatthet beskriver barnen?

Barnen och ungdomarna i studien

I studien betraktas barn och ungdomar som sociala aktörer.⁵³ Det skiljer sig från ansatser som betraktar barn som subjekt med fokus på att deras erfarenheter bedöms utifrån ålder och mognad. Ofta är ålder ett inkluderingskriterium i sådana studier. Studier som betraktar barn och ungdomar som sociala aktörer har snarare fokus på subjektivitet, erfarenheter och kompetenser än ålder och mognad.⁵⁴ Samtidigt har flera forskare påpekat att när intervjun används behöver hänsyn tas till barns och ungdomars förmåga att berätta, vilket både kan vara kopplat till ålder och mognad.⁵⁵ I denna studie innebär perspektivet barn som sociala aktörer att barnens och ungdomarnas berättelser kan förstås i ljuset av att familjen har hamnat i en svår ekonomisk situation i samband med förälders arbetslöshet. Det är de särskilda erfarenheter det innebär som studien fokuserat på snarare än i analysen särskilja de tema som uppkommit utifrån ålder.

Barnen och ungdomarna i studien (N=45) rekryterades genom föräldrar som drabbats av arbetslöshet i Västsverige. Föräldrar till barnen och ungdomarna (N=25) intervjuades med syfte att få bakgrundsdata (de fyllde vid intervjutillfället en svarsblankett innehållande frågor om tidpunkt för arbetslöshet, materiella resurser och inkomstförändring samt frågor om

53 Smith, 2007

54 Smith, 2007

55 Whiting & Lee, 2003

föräldraskap). I denna studie används endast bakgrundsfakta om inkomstförändringar, boende och tidpunkt för arbetslöshet etc.

Urvalskriterium för att ingå i studien var att vid intervjutidpunkten skulle:

- En eller båda föräldrarna till den unga blivit arbetslös någon gång mellan 2011-2013.
- Förälder eller föräldrarna skulle vara arbetslös eller delta i arbetsmarknadsinsatser och erhålla understöd. I undantagsfall kunde föräldern nyligen fått ett arbete.
- Förälder eller föräldrarna skulle ha varit långvarigt anställda innan arbetslösheten.
- Barnet skulle vara ekonomiskt beroende av föräldern eller föräldrarna när arbetslösheten inträffade
- Barnet skulle vara nio år eller äldre och tala svenska

Rekryteringen av familjerna gick till på följande sätt:

Först identifierades kommuner i Västsverige som drabbats av större arbetsplatsnedläggningar via Trygghetsfonden TSL (kollektivavtalsstiftelse mellan Svenskt Näringsliv och Landsorganisationen i Sverige) antal beviljande av omställningsstöd på län, kommun och ortsnivå under 2011-2013. Beviljande av omställningsstöd säkerställer att personerna förlorat arbetet.

Fem kommuner i Västsverige med högt beviljandeantal av omställningsstöd identifierades. Representanter för Trygghetsfonden (TSL), Trygghetsrådet (TRR, stiftelse som ägs av svenskt näringsliv och Privattjänstemannakartellen) som täcker de fem kommunerna kontaktades och informerades om studien via platsbesök. De ombads att ge information (via folder) till de medlemmar som beviljats omställningsstöd.

Kontakt togs även med representanter för lokala fackföreningsförbund belägna i de fem utvalda kommunerna som via brev informerades medlemmar (som de identifierade kunde ha barn mellan 10-20 år) om forskningsprojektet som innehöll inbjudan att delta (ca 600 brev skickades ut). Samtidigt gjordes flera platsbesök av forskaren på lokala fackföreningsmöten där muntlig information och inbjudan att delta gjordes.

Parallellt kontaktades lokala vuxenutbildningsaktörer och listor med namn på deltagare som genomgick omställningsutbildningar erhöles. Telefonkontakt togs med deltagare och information om forskningsprojektet gavs, inbjudan att delta

samt så skickades skriftlig information ut. Uppföljande samtal gjordes för att fråga om deltagaren och dess barn ville delta.

Flertalet platsbesök genomfördes också i olika klasser på vuxenutbildningar där information gavs ut och efterföljande telefonkontakt togs med de deltagare som visat intresse för att delta i studien.

Snöbollsmetoden⁵⁶ användes vilket innebar att föräldrarna tillfrågades om de kände någon som de tänkte skulle vilja vara med i studien.

Representanter från Majblommans riksförbunds lokalföreningar bidrog till att dela ut information om inbjudan att delat till familjer som de bedömde mötte urvalskriterium.

Vid intervjutillfällena var tretton av barnen och ungdomarna mellan 9-12 år och trettiofyra av dem var mellan 13 – 21 år. Det var tjugosex flickor och nitton pojkar som intervjuades, totalt 45 personer. De äldre ungdomarna var i åldern 19 - 21 år vid intervjutillfället och var 2-3 år yngre när föräldern/föräldrarna ursprungligen blev arbetslös/arbetslösa. Fyrtiotre av de intervjuade bodde med båda föräldrarna och två av dem bodde med en ensamstående förälder. För fem av barnen var det båda föräldrarna som blivit arbetslösa. Det var relativt jämt fördelat mellan att det var mamman eller pappan som blivit arbetslös (24 mammor och 21 pappor). Alla utom fyra av barnen bodde i villa samt flera hade tillgång till fritidsbostad, husvagn och båt. Samtliga föräldrar ägde bil.

Majoritet av föräldrarna deltog vid intervjutillfället i någon form av arbetsmarknads/ utbildningsinsats och erhöll ersättning via A-kassa eller särskilt utbildningsstöd. Samtliga föräldrar i studien hade varit arbetslösa i mer än ett år. I genomsnitt innebar detta att föräldern hade fått en minskad inkomst med ca 40 - 45 %. I de fall föräldern hade högre inkomst (ex högre tjänstemän eller ingenjörer) ökade inkomstbortfallet till ca 50 - 55%. I en familj där båda föräldrarna förlorade arbetet kunde familjens samlade inkomst minska med långt över 50 %. En förälder i studien uppgav att hen haft en inkomst på brutto 24 500: - vilket gav en nettoinkomst på ca 16500, men som efter ett år som arbetslös sjönk till 10 090: - (ca 40 % minskad inkomst). En annan förälder hade en bruttoinkomst på 30 000: -, vilket gav en nettoinkomst på 20 100: - och som efter ett år sjönk till 10 500: - (ca 49 % minskad inkomst). Någon förälder hade vid intervjutillfället alldeles nyligen fått en anställning.

56 Chaim, 2008

Tabell 1. Information om barnen och de unga i studien

Namn	Alder	Antal arbetslös förälder	Boende	Bil & fritidstillgångar
Adela	15	1	Villa 6-7 rum	Bil + husvagn
Bea	14	1	Villa 6-7 rum	Bil + husvagn
Adam	12	1	Villa 6-7 rum	Bil + husvagn
Cajsa	14	1	Villa 6-7 rum	Bil
Disa	9	1	Villa 6-7 rum	Bil
Bo	20	1	Villa 4-6 rum	Bil
Ebba	17	2	Villa 4-6 rum	Bil
Fanny	17	2	Villa 6-7 rum	Bil+ husvagn
Gabriela	10	1	Villa 6-7 rum	Bil
Carlos	18	1	Villa 4-6 rum	Bil
Darin	11	1	Bostadsrätt 4 rum	Bil + husvagn+ båt
Eddy	14	1	Villa 4-6 rum	Bil, sommarstuga + båt
Hanna	18	1	Villa 4-6 rum	Bil, sommarstuga + båt
Felix	14	1	Villa 4-6 rum	Bil
Imra	16	1	Villa 4-6 rum	Bil
Janina	17	2	Villa 6-7 rum	Bil
Gisela	16	2	Villa 6-7 rum	Bil
Hannes	12	1	Villa 4-6 rum	Bil + båt
Isak	10	1	Villa 4-6 rum	Bil + båt
Karin	18	1	Villa 4-6 rum	Bil+husvagn+båt
Mari	15	1	Bostadsrätt 4 rum	Bil
Lejla	18	1	Villa 4-6 rum	Bil + båt
Maja	13	1	Villa 4-6 rum	Bil+båt
Nadja	11	1	Lägenhet 2 rum	Bil
Jack	10	1	Lägenhet 3 rum	Bil
Olivia	15	1	Villa 6-7 rum	Bil+ sommarstuga+ båt
Paula	12	1	Villa 6-7 rum	Bil+ sommarstuga+ båt
Kenny	11	1	Villa 4-6 rum	Bil
Ronja	13	1	Villa 4-6 rum	Bil
Sonia	19	1	Villa 4-6 rum	Bil
Leo	21	1	Villa 4-6 rum	Bil
Milo	21	2	Villa 6-7 rum	Bil
Tanja	12	1	Villa 4-6 rum	Bil+ sommarstuga
Uma	18	1	Villa 4-6 rum	Bil+ sommarstuga
Nils	20	1	Villa 4-6 rum	Bil+ sommarstuga+ båt
Ola	19	1	Villa 4-6 rum	Bil+ sommarstuga+ båt
Pascal	19	1	Villa 4-6 rum	Bil
Vanessa	21	1	Villa 4-6 rum	Bil
Rami	18	1	Villa 4-6 rum	Bil
Wilma	21	1	Villa 4-6 rum	Bil
Sam	16	1	Villa 4-6 rum	Bil+ husvagn
Ted	12	1	Villa 4-6 rum	Bil+ husvagn
Ylva	14	1	Villa 4-6 rum	Bil
Vincent	9	1	Villa 4-6 rum	Bil
Ase	17	1	Villa 4-6 rum	Bil

Intervjuer

Intervjuerna var semistrukturerade och en intervjuguide med öppna frågor grupperade i fyra teman användes: De frågeområden som barnen och de unga ombads berätta om var:

Förändrad ekonomisk situation fokus på fritid, kläder, mat, semester, nöjen etc.

Sociala relationer med fokus på kommunikation och känslomässigt- och ekonomiskt stöd

Praktisk påverkan i jämförelse med andra (ex familjer, kompisar, skolan) i situationer ex jul, ramadan, fördelsdag, lov, skolstart.

Framtidsro och utbildning med fokus på om barnet upplevde att det kommer få någon betydelse för dem att förälder/ar varit arbetslös när de växt upp. Frågor om framtida yrkesval och förhoppningar ställdes.

Varje intervju tog mellan 30 minuter till en timma. I vissa fall intervjuades syskon ihop, detta gällde särskilt när det fanns ett äldre syskon exempelvis 12 - 13 år och ett yngre syskon på 9 - 10 år. Vanligtvis var inte föräldern med under barnens intervju. Tog intervjun plats i familjens hem befann sig oftast föräldern/föräldrarna i något angränsande rum eller utomhus och intervjuades efter barnen. Tog intervjun plats i en offentlig byggnad intervjuades barnen först och föräldern därefter. I några fall då barnen var äldre intervjuades de enskilt vid ett tillfälle och föräldern vid ett annat tillfälle.

Analysmetod

Intervjumaterialet bearbetades med stöd av Nvivo (version 10.0) Varje intervjuutskrift behandlades som ett fall, och totalt utgjordes databearbetningsmaterialet av 45 sådana fall. En kodningsram inspirerad av tematisk analys skapades.⁵⁷ Tematisk analys innebär att finna olika mönster i materialet och tematisera innebörden. Detta har gjorts i flera steg, först transkriberades intervjuerna, därefter lästes de igenom flera gånger och ett så kallat kodningsträd med huvudteman och underteman utifrån intervjumaterialet identifierades.

I nästa steg bearbetades det kodade materialet genom ökad grad av abstraktion för att kunna identifiera barns och ungas upplevelse av föräldrars arbetslöshet.

57 Braun & Clark, 2006

Utifrån denna analys utmejslades följande teman relaterade till frågan om ekonomisk förändring:

föräldrar sätter barnens behov i första rummet

inget att skämmas för

familjen hittar sätt att bli vana med den nya ekonomiska realitet

arbetslöshet och att spara på utgifter är inte nödvändigtvis dåligt

Utifrån frågan som handlar om vilka strategier för att hantera ekonomisk utsatthet beskriver barnen framkom tematiskt att barnen använder främst anpassningsorienterade strategier och handlingsorienterade strategier.

I tematisk analys är det viktigt att bestämma vad som är ett tema, och i så fall ”storleken” på temat, det vill säga om temat behöver framträda i varje informants berättelse eller inte. Idealt framträder temat generellt i varje intervju, men behöver inte göra det då syftet i kvalitativa analyser inte är att beskriva utifrån antal och frekvens utan utifrån mening och förståelse. Ett tema behöver inte vara relaterat till hur ofta det kan identifieras i intervjumaterialet utan beroende på om det fångar en viktig dimension av det som sägs kopplat till forskningsfrågorna. De teman som valts att lyftas fram framträder både mer eller mindre frekvent och fångar viktiga aspekter av barnens upplevelse.

Kuczynski's tre aspekter för barns agency har använts i analysen av intervjuerna.⁵⁸ Dessa aspekter är:

autonomi, vilket är den motiverande aspekten i form barns kapacitet till självbestämmande och barns kapacitet till självbevarelsedrift i situationer då självbestämmande begränsas eller hindras. Detta kan tolkas som att de upplever att de har handlingsförmåga och kontroll över olika situationer. I denna studie uttrycktes agency till exempel genom att barnen formulerade att det var ett kollektivt familjebeslut att inte renovera taket på huset.

meningsskapande, vilket betyder att barnet har kapacitet konstruera mening i interaktion med omgivningen. Till exempel kunde barnens eller ungdomarnas upplevelse förändringar av att föräldrarna satte deras behov i första rummet i samband med föräldrars arbetslöshet, tolkas som en sätt att skapa förståelse för hur föräldrarna hanterad den försämrade ekonomiska situationen.

58 Kuczynski, 2003

handling (action) vilket innebär att utgå från barnet som aktivt agerande, att de handlar strategiskt och målinriktat. I denna studie identifierades beskrivningar där barnet eller ungdomen aktivt accepterar den ekonomiska situation och avstår från att köpa en dyrare vara.

Från föräldraintervjuerna användes den data som handlade om inkomstförändring, boende samt andra materiella resurser. Denna data har inte kopplats till barnintervjuerna utan har använts deskriptivt för att ge en bakgrund till den ekonomiska situation barnet och dess familj befann sig i vid intervjutillfället.⁵⁹

Etiska överväganden

Det finns både metodologiska svårigheter och etiska frågor som aktualiseras i samband med att intervjua barn och unga som lever i familjer som har fått en försämrad ekonomi i samband med arbetslöshet. I denna studie har ambitionen varit att lyfta fram barnens och ungdomarnas tolkningar av förändringar i familjen vid föräldrars arbetslöshet. Samtidigt är det viktigt att barnen eller ungdomarna inte upplever obehag vid intervjuerna. Utifrån det har forskaren varit extra uppmärksam på om barnet eller ungdomen verbalt eller kroppsligen signalerade att de fann intervjun besvärlig. Vid en intervju började ett av de yngre barnen gråta då frågor om släkt och nätverk väckte minnen av en nyligen avlidna nära person. I det fallet togs en paus i intervjun och ett syskon kunde träda in för att trösta sitt yngre syskon.

Barnen och ungdomarna blev informerade om att ifall de upplevde frågorna som integritetsstrång så uppmuntrades de till att efteråt tala med sina föräldrar då de fått information om ämnet för frågorna. Forskaren försäkrade också barnen och ungdomarna om att om det var något de ville prata om efter intervjun som exempelvis obehag som de känner och som de inte vill ta upp med sina föräldrar så skulle de kontakta forskaren. Forskaren lämnade kontaktuppgifter för mobil och e-mail.

En ytterligare etisk aspekt var att i intervjuerna försöka minimera risken att vara delaktig i skapandet av en föreställning av barnen och deras familjer som annorlunda i förhållande till övriga samhället. Det var viktigt att inte förutsätta att föräldrars arbetslöshet i sig upplevdes som stigmatiserande och att i stället förhålla sig neutral till fenomenet. En annan aspekt, som handlade om etik, var att försöka skapa trygghet i intervjusituationen för skapa förutsättningar så att barnet eller ungdomen skulle kunna berätta om sina upplevelser utan att de upplevde obehag att berätta om in familjs vardagsliv. Forskaren var noga med

59 Se Information om barnen och de unga i studien, sid. 26 -27.

att berätta om varför just de (barnen och ungdomarna) blivit tillfrågade att delta. Förklaringen som gavs var att det fanns ett intresse av att få veta mer om barn och ungas erfarenheter när stora arbetsplatser ex fabriker stängdes och föräldrar blivit arbetslösa. Forskaren förklarade att det var därför just deras familj blivit tillfrågade om de vill vara med då deras föräldrar/förälder drabbats av arbetslöshet som konsekvens av en företagsnedläggning. Generellt i intervjuerna pratade barnen och de unga avslappnat och verkade gilla att bli tillfrågade om sina upplevelser. Det som ibland tycktes vara svårt var att initialt minnas hur det varit, särskilt för de yngre mellan 9- 10 år, men efter ett tag i intervjun började de komma ihåg faktiska konkreta saker, till exempel att de sparat sin fickpengar till något särskilt, att de mindes att föräldern var mycket hemma.

Förutom att ovan beskrivna etiska hänsyn har tagits har studiens design behandlats av Regionala etikprövningsnämnden i Göteborg. De har yttrat sig och tillstyrkt genomförande av studien. Det innebär att tillvägagångssättet i forskningen har granskats i förhållande till Lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor. Barnen och ungdomarna, samt föräldrarna fick information om studien via en broschyr som skickades till dem innan intervjun. Informationen i broschyren bestod av syftet med studien, kontaktuppgifter till forskaren, information om att det var frivilligt att bli intervjuad och att de kunde avbryta deltagande när som helst och att den information de gav anonymiserades.

Resultat

Resultatet visar hur barnens och ungdomarnas agency, utifrån aspekterna; *autonomi* (bestämmande och självbevarelse), *meningsskapande* (hur barnen konstruera mening i interaktion med omgivningen) samt *handlande* (det finns en medveten eller omedveten tanke bakom handlingen) kommer till uttryck.⁶⁰

Resultatet presenteras i två delar där varje del relaterar till de två forskningsfrågorna. Först redovisas barnens och ungdomarnas beskrivningar om vilka förändringar i familjens hemsituation som de blivit medvetna om när föräldern/föräldrarna blir arbetslösa, därefter sätts fokus på vilka strategier som de unga beskriver att de använder för att hantera den nya ekonomiska situationen. I texten används fingerade namn, men den ungas verkliga ålder vid tidpunkten för intervjun anges inom parantes.

60 Kuczynski, 2003

Vilka förändringar i familjens hemsituation blir barnen medvetna om när föräldern/föräldrarna blir arbetslösa?

Fyra tema har framstått som centrala i de berättelser som barnen ger. Barnen blir medvetna om att *föräldrarna sätter deras behov i första rummet, att barnen inte skäms för situationen, att familjen hittar sätt att bli vana med ny ekonomisk realitet samt arbetslöshet och att spara på utgifter är inte nödvändigtvis dåligt.*

Sätta barnens behov i första rummet

På samma sätt som flera studier om barn i långvarigt ekonomiskt utsatta familjer⁶¹ märker de unga att föräldrarna prioriterar deras behov att få nya kläder, att närvara på aktiviteter i skolan, fritidsaktiviteter än att på sig själva. En tolkning är att de unga upplever att föräldrarna använder strategier för att skydda dem från att drabbas av den försämrade ekonomiska situationen, något som också bekräftas från tidigare studier som lyfter fram familjer med långvarig ekonomisk utsatthet.⁶²

De unga är medvetna om att föräldrarna hushållar och använder mindre pengar på sig själva. Flera av de unga har uppfattningen att föräldrarna resonerar utifrån att det är de ungas behov och intressen som ska prioriteras. Samtidigt berättar några av de unga om hur de själva bidrar till familjens ekonomi genom att inte fråga om olika saker som ett sätt att minska familjens utgifter (vilket beskrivs mer i avsnittet barns strategier), medan andra uppger att föräldrarna alltid prioriterar deras behov, vilket leder till att de i stort sätt inte har av märkt någon skillnad:

Det var ingen jättestor skillnad mer än att de snålade lite mer med andra grejer men inte vad jag och brorsan kunde märka i alla fall... inget som gällde oss exakt för de ville alltid sätta barnen före men själv så kanske om de [föräldrarna] ville ha en grej så kanske de väntade lite och väntade någon månad. Om det var några hemredskap eller verktyg, kanske en dator eller mobil till sig själv så väntade de lite längre.

Leo (21)

61 Fernqvist, 2013; Harju, 2008; Ridge, 2011

62 Thorød, 2006

Det är kanske de [föräldrarna] som har fått dra ner på grejer till sig själva i så fall för vi har alltid fått det som vi tycker att vi behöver. Ja det är ju inte så att vi får en bil om vi vill ha det, men det är ju liksom om vi behöver nya kläder så får vi nya kläder.

Hanna (18)

Även om, som Gisela säger, att föräldrarna ger dem pengar vill hon hellre att de skall använda pengarna på annat sätt och inte ge dem till dem i första hand.

Man vill hellre att de spenderar det [pengar] på mycket viktiga grejer som mat och så och andra viktiga saker än att man [jag]ska gå och fika med sina kompisar.

Gisela (16)

Det är inte enbart materiellt som föräldrarna sätter de unga i första rummet utan de kan även hålla inne med information för att skydda de unga från obehagligheter. Darin, 11 år, berättar om hur han förstått att den ekonomiska situationen lett till att hans pappa åt gammal mat, något som pappan skall ha berättat för honom långt efteråt:

D: Nej det var ju för ett tag sedan ett, två år sen som han, när jag inte var där så åt han såhär gammal mat och sådär. Han var tvungen att göra det för han inte hade några pengar, fast han gav inte mig gammal mat.

I: Varför tror du att han berättade det för dig?

D: För att jag inte skulle reagera på att han var arbetslös och åt gammal mat, så han berättade det efter

I: Varför tror du att han inte ville att du skulle vet det med en gång?

D: För att han kanske trodde att jag skulle må dåligt av det. Alla andra barn i min klass har mycket pengar och bus och sånt. Då kanske jag skulle bli retad.

Darin (11)

Leo hade noterat att hans pappa inte längre lät sitt lönebesked ligga framme. Han tror att det dels berodde på att pappan skämdes, men också för att de [barnen] inte skulle veta hur allvarligt det ekonomiska läget var:

Det märks lite på min far att han skämdes, att min mamma hade alla pengar och var den enda som drog in pengar till familjen. Så då mådde han lite dåligt

och försökte få jobb efter jobb efter jobb... han ville aldrig nämna när pengarna kom in, han ville aldrig visa papperna, han gömde dem direkt... förr låg papperna på bordet om man ville kolla...men nu fanns inga papper längre där. De hade lagts in i uppe i något litet skåp så ingen kunde se... så vi inte skulle oroa oss tror jag...

Leo 21

Exemplen visar hur föräldrarna försöker bespara de unga oro och att sätta deras behov i första rum. De unga uttrycker agency i bemärkelsen att de reflekterar över sig själva och sin situation.⁶³ Barnen och ungdomarna skapar också mening i situationen⁶⁴ i betydelse att det är ett naturligt fenomen att föräldrar som lever i ekonomisk utsatthet sätter de ungas behov i första rum, även om de unga också är medvetna om att ekonomin tär på föräldrarna. Barnen och ungdomarnas agency kan på så sätt förstås i betydelsen att upplevelsen av situationen är baserad på föräldrarnas omsorg om dem innan föräldrarna blev arbetslösa. De ungas meningsskapande och tolkning kan förstås genom att föräldrarna tidigare prioriterat sina barn och ungdomar och att det är "normalt" att de unga blir fortsatt prioriterade även i en ekonomisk svår situation. Följaktligen kan man tänka att de unga införlivar en norm; dvs., att föräldrars behov står tillbaka till förmån för de unga när familjen drabbas av en sämre ekonomi.

Barnen skäms inte för situationen

Flera studier visar att barn och unga i familjer med långvarig låg inkomst vittnar om att de kan leva med en känsla av skam för familjens låga inkomst och de konsekvenser det för med sig.⁶⁵ Resultat i denna studie pekar åt andra hållet, att det på ett självklart sätt inte finns något att skämmas över. På en direkt fråga om de märkt att de skämts för att deras föräldrar/föräldrar är arbetslös svarar majoriteten av de unga att det har de inte gjort. Ofta möttes frågan av en förvåning och undran kring varför de skulle göra det. Ronjas uttryck illustrerar de ungas meningsskapande kring skam och föräldrars arbetslöshet:

Jag vet inte vad det finns att skämmas över.

Ronja (13)

63 Giddens, 1984

64 Kuczynski, 2003

65 Ridge, 2011

Nils berättelse visar på hur han resonerar och att han finner en förklaring till varför han inte ska skämmas för att hans mamma är arbetslös.

Om man har en mamma som inte gör någonting då hade det kanske känts som att man hade en slapp mamma [och kan skämmas] men hon har ju kört på skitmycket, det tycker jag verkligen. Så det är jättebra, inte skämmas så på det sättet, det kan man ju inte göra.

Nils (20)

På likande sätt resonerar Vanessa, skillnaden är att hon förlägger anledningen till att det är yttre omständigheter jämfört med Nils som säger att det beror på hans mammas har ”kört på skitmycket”.

Eftersom det var att själva fabriken stängde som de fick gå ... min mamma kunde ändå inte göra någonting åt det och det var jättemånga som fick gå så därför kände jag inte att det var något skämmigt, det kunde man ändå inte påverka.

Vanessa (20)

Utifrån dessa exempel kan vi se att agency i uttrycks på så sätt att de ungas meningsskapande innebär att de upplever att en förälders arbetslöshet kan både härledas till strukturella orsaker (arbetsplats läggs ned) och till ett individuellt handlande. Om föräldern är aktiv och intensivt försöker finna ett nytt arbete är det ingen av situationerna ovan som är förknippade med negativa känslor av skam för de unga.

Familjen hittar sätt att bli vana med ny ekonomisk realitet

Även om de unga är väl medvetna om föräldrarnas oro kring att ha blivit arbetslösa, och den nya ekonomiska situationen är det är det ändå märkbart att de unga uppvisar hög solidaritet med sina föräldrar. De unga tar hänsyn till föräldrarnas ekonomiska situation, men uttrycker att det handlar om att *familjens* ekonomi har förändrats och hur förändrade köpmönster kan ta sig i uttryck. De unga diskuterar om familjens förändrade förhållanden, de nämner inte detta i termer av hur föräldrars ekonomiska beslut har påverkat dem, utan snarare hur de som en kollektiv enhet gemensamt har förändrats sin livsstil. Tolkningen är de genom sin agency inte positionerar sig passivt (dvs., att de enbart skulle vara mottagare av de beslut som tagits beroende på sämre ekonomi) utan snarare

som att de är aktivt involverade i kollektiva ansträngningar för att fungera inom ramen för den nya ekonomiska situationen.

I följande citat illustrerar hur tre av de unga – beskriver hur semestrar utomlands inte längre är på agendan:

Det största är väl att vi har, alla gillar att åka utomlands mycket men det var liksom inte, det var inte ens tal om det, längre. Utan det fick man vänta med. Men det förstod man ju från början.

Fanny (17)

Vi brukar åka varje år... till Polen i en vecka eller så eller längre i tre månader men det...har minskats nu också...för vi märker att vi inte har råd med det heller...

Janina (17)

Att åka utomlands. Det gör ju andra väldigt ofta, jag kan ju inte göra det längre eftersom vi har mindre pengar nu.

Disa (9 år)

På liknade sätt som när de talar om utomlandssemestrar i *vi form* och inte i *jag form* berättar Cajsia i *vi form* om att inte åka till Liseberg lika ofta.

Men vi brukade oftare åka till Liseberg och så men nu gör vi det kanske lite mindre.

Cajsia 14

De unga berättade även om att familjens kortare resor inom landet minskat så som exempelvis dagsturer.

Jag kommer ihåg att vi åkte ganska mycket och bada och såna grejer och gjorde lite mera roliga grejer fast nu händer det inte att vi gör det så mycket.

Paula (12)

Föräldrars beslut att inte spendera pengar på huset är beskrivet av barnen på liknande *vi form*, som att de som en kollektiv enhet beslutat om detta. I följande citat av Bo (20) och Ebba (17), beskriver båda olika ställningstaganden som gemensamma familjebeslut:

Men det kändes mer som att vi inte drog ner på våra, på vår livsqualität just nu utan vi skippade att spara under den perioden istället. Så kändes det som, det var aldrig något att man kunde aldrig köpa... det var mest att man inte lade undan några pengar... vi köpte beller aldrig något nytt eller investerade... renovera garaget sköt vi upp... allt stod still liksom i, det var ingenting som gick framåt. Varken hus eller något sånt... jag störde mig mest på att vi hade gamla tv-apparater och jag hade ju lite nyare på mitt rum men jag tyckte det var tråkigt när det var tjock tv där nere och det är ju för att jag är ganska teknikintresserad då tyckte jag att allt sånt var tråkigt att vi låg efter i allt sånt... alla andra fortsätter framåt med Ipads och surfplattor och vi står kvar där”

Bo (20)

å man märkte inte så mycket skillnad egentligen mer än att det var ju som vanligt men man köpte ju inga nya grejer och det var lite så här ja vi skulle behöva byta tak egentligen men att det stod lite still kan man väl säga.

Ebba (17)

Vi köpte inte lika mycket grejer som vi brukade göra, vi köpte lite mindre.

Hannes (12)

Felix uttrycker tydligt att situationen är ett kollektivt ansvar för familjen med dessa ord:

Vi [familjen] måste jobba tillsammans för att få det bättre.

Felix (14)

Även beskrivningar om familjens hushålls ekonomi uttrycks i kollektiv form.

Vi hade inte så stora lån då, eller vi har inte så stora lån. Bilarna är betalda, inte så stort lån på huset så då, det hjälper ju att det inte är så stor ränta.

Åse (17)

Att, som vi ser här, uttrycka beslut som ett kollektivt fenomen – och inte bara något tillhörande föräldrarnas domän – involverar att uttrycka agency; dessa ungdomar positionerar sig aktivt solidariskt ihop med sina föräldrar, genom att de väljer att uttrycka att vad som i realiteten sannolikt är ett föräldrabels beslut (att byta tak på huset, renovera garaget) som något som de gemensamt bestämt i familjen.

De unga märker också att familjen spenderar mindre pengar på födelsedagar, jul eller andra högtider och sommarlovet. Bea berättar hur hon hade velat ha mer pengar på sommaren för att kunna göra mer aktiviteter:

På sommarlovet, då vill man liksom ha pengar för då vill man köpa saker... då vill man alltid ha pengar för då kan man köpa saker och att det är ganska dyrt med konvents, man måste köpa biljetter och sånt.

Bea (14)

Men att hon fick mindre julklappar hade inte så stor betydelse:

Men annars var det så här julafton och sånt [mindre presenter], jag brydde mig inte så jättemycket faktiskt om det... gjorde inte så jättemycket, jag blev inte ledsen. För man fattade ju liksom situationen.

Bea (14)

Fanny berättar att det var en stor förändring när det gäller presenter men att det gör inget för det har snarare varit ett överflöd.

Det är nog också en stor grej [minska presenter] just vid jul och födelsedagar. Men där tror jag att jag har varit ganska bortskaämd innan. Och fått mycket... det är ingenting jag bryr mig jättemycket om... det var snarare ett överflöd om man ska säga så.

Fanny (17)

Adela berättar att det blev mer tydligt att hon skulle få minder julklappar när kompisar i skolan började fråga om vad hon trodde hon skulle få, men att få mindre julklappar var inget som hon upplevde var generande eller svårt:

A: Det var vid den julen ungefär så var det så här att vad ska ni få i julklappar? Ja men vi ska inte ha julklappar för att vi har inte råd med det och då började dom [kompisar] fråga varför har ni inte råd? Och då fick man säga så här att mamma var arbetslös och sen glömde de bort det så man fick förklara hela tiden att men vi har ju inte råd, vi har inga pengar till det. Ja det var lite svårt för dem att fatta

I: Vad tyckte du om att behöva säga så då?

A: Jag tyckte inte det var så jobbigt för julklappar är ju inte hela världen...

Adela (15)

Hannes å andra sidan förutsåg en dålig jul när båda hans föräldrar förlorade jobbet, men han blev ändå positivt överraskad:

Både mamma och pappa blev arbetslösa för de jobbade på x företag och jag tyckte det var jättetråkigt. Ja jag trodde att hela julen skulle bli jättedålig... Fast julen blev ganska bra ändå... dom gav mig en Iphone [som han önskat sig].

Hannes (12)

Flera av de unga lade också märke till att de inte hade födelsedagskalas på samma sätt som tidigare nu när familjen hade mindre inkomst. Felix förståelse för situationen är att familjen spenderar för mycket pengar om de har kalas:

Vi har inte lika mycket kalas, innan brukade vi fira varje år men nu kan vi inte det eftersom varför ska vi slösa pengar på kalas.

Felix (14)

Carlos, å andra sidan berättar att de fortsätter att ha kalas, men att de lägger mindre pengar på varje kalas

Ja vi har ju våra kalas när vi fyller år och vi är fyra stycken så då är det ju fyra på ett år. Och då är det ju kanske lite enklare maträtter, lite billigare kanske varmkorv och någonting. Något billigt istället för dra på en stor fest med en buffé eller någonting... men nu går det i princip inte... man märker ju det liksom.

Carlos (18)

En tolkning kan vara att barns agency utifrån aspekten autonomi innebär att de förstår den uppkomna situationen och att de är delaktiga i familjens ekonomiska beslut. Detta uttrycks explicit genom begreppet *vi* när de berättar om hur familjen blir van med en ny ekonomisk realitet.

Arbetslöshet och att spara på utgifter är inte nödvändigtvis dåligt

Förutom att bli van med en ny ekonomisk realitet uttrycks agency genom det sätt som många av dem väljer att förstå den försämrade situationen på. Dels att förstå den i mer positiv anda, dels uttrycks i medkänsla för föräldern och den situation de är i. Slutligen uttrycks agency i form av upplevd familjegemenskap. Till exempel, ett av barnen talar om att familjens förändrade ekonomiska situation har inneburit att de inte har råd att köpa nya saker till huset som de tidigare gjort.

... innan köpte vi lite mer saker som var ganska onödiga men nu så köper vi kanske en tv och sen köper vi inte mer förrän ett halvår, vi köper mer nödvändiga saker. Förut köpte man mixer och smoothiemaskin och sånt där, glassmaskin eller sånt.

Bea 14

Snarare än att klaga över förändrade konsumtionsmönster, omformulerar Bea istället situationen i mer positiva termer; familjen har slutat med onödig konsumtion. På liknade sätt säger två av barnen, till exempel, att det är bättre att inte äta ute på restaurang eller köpa snabbmat då de får mer näringsrik mat då de äter hemlagad mat:

Man äter nyttigare mat... man sparar in lite mer på matpengar och sen så börjar man tänka på kosten och så här. Köpte bra mat, man köpte grönsaker.

Adam (12)

Vi har köpt lika mycket mat, men vi har slutat med halfabrikat, de köpte inte så mycket snabbmat när de inte hade så mycket pengar... det var mer hälsosammare.

Ylva (14)

Förändrad ekonomisk situation innebar också att de unga märkte att föräldrarna var mycket mer hemma, att de hade tid att göra mer saker ihop och på likande sätt som ovan, men genom andra aktiviteter. Tolkningen är att de unga betraktar situationen på sådant sätt att de kan se fördelar med föräldrars arbetslöshet. Flera av dem beskriver att en ytterligare positiv konsekvens av att föräldern var hemma mer var att det fanns mat när de kom hem och att huset var mer städat:

Ja man kom hem och hon hade varit hemma hela dagen och städat och lagat mat. Det är ju skitskönt så tycker jag, det är bara bra egentligen.

(Ola 19)

Det kanske var lite mer städat, det var ju städat innan också men ... det var lite oftare städat. Han kanske dammsög oftare, han hade ju inte så mycket att göra här hemma och då gjorde han det. Saker som han kanske inte hade gjort så mycket av innan så vi hittade på saker... ibland kunde man bara vara här hemma tillsammans och ibland så kanske man åkte till stugan beroende på vad det var för väder... det var bra.

Ylva 14 år

Vi var ju ganska mycket med varandra för han var ju hemma hela tiden... när vi kom hem så fanns det nästan alltid mat.

Isak (10 år)

Ja man kom hem och hon hade varit hemma hela dagen och städad och lagat mat. ... hon blev mer en hemmafru skulle jag vilja säga.

Nils (20)

Det var jättebra... för då kunde man vara hemma utan att någon är borta [slippa vara själv].

Kenny (11)

Det var ju ovant att när jag kom hem så var hon hemma men hon kunde ju hjälpa till med mycket mer och så. Oftast får ju jag städa mindre då eftersom hon är hemma på dagarna och städar.

Eddy (14)

Även om de unga uttrycker att det är positivt att föräldern är hemma kan de själva uppleva att det kan vara känslomässigt påfrestande att föräldern tycktes lida av att vara hemma. De unga är alltså medvetna om nackdelarna det kan innebära för föräldern som är arbetslös:

Hon åkte ju inte till jobbet och hon var hemma hela tiden... det var väl synd om henne för hon är en sån som måste ha något att göra hela tiden... [mamma] jag antar att hon städade... förut jobbade hon ju skift så då såg man henne varannan vecka... det var rätt skönt och se henne hemma men man led ju lite av det också. Man såg att hon hade tråkigt.

Ted (12)

Det man märkte skillnaden mest var bara att han var hemmafru, var hemma och lagade mat åt en, det är ju skönt i början när man slapp göra sånt men så märkte man att det tog på han [pappan]. Det är ju inte kul att vara hemma och göra sånt om man egentligen vill jobba. Så det är väl lite jobbigt psykiskt bara för man såg att han inte trivdes hemma i alla fall, det gjorde han inte.

Fanny (17)

Ja jag tycker synd ibland när han inte får jobb som han vill ha. Det är jättesynd men ibland är det lite bra för då kan jag få skjuts till skolan. Jag vet ju att det inte är bra att tänka så...

Gabriella (10)

Det kunde också vara så att en förälder tydligt visade behov av att umgås mer med den unga, som i Vanessas fall.

Ja man märkte att hon var hemma... hon ville att man skulle vara med henne hela tiden, ropa på oss och man var mer med henne överlag... det var ju bra för förut var det att hon hade ju tväskift så när hon jobbade eftermiddag. Då träffade man inte henne förrän hon kom hem tio, elva och så nu till att vara hemma hela tiden. Det är ju bra.

Vanessa (21)

Flera av de unga berättade om upplevelser av att komma varandra närmare i familjen på så sätt att de pratar om mer angelägna saker. Vilket i sig kanske inte är så konstigt då oväntade och krisartade händelser kan föra familjemedlemmar närmare varandra.⁶⁶ Janina pekar på att de pratar mer om verkliga saker nu även om hon upplever att de alltid pratat mycket med varandra i familjen:

Man snackar mer om det verkliga... så vi har blivit tigare på det sättet... vi alltid varit tigare men nu snackar man mer om framtiden att du måste ta ett ansvar såhär så man kan inte låta sig ta det lugnt och lata sig. Vi måste plugga och du måste veta att det finns konsekvenser för dig om du inte gör det.

Janina (17)

Fanny berättar på likande sätt att hon upplevt att hon och hennes mamma pratar mer med varandra om angelägna saker som för Fanny betyder mer. Genom att öppna sig för varandra kom de varandra närmare.

Man börjar prata mer om det [arbetslösheten] vi har väl prata innan så men kanske inte alltid om så jättemycket intressant saker. Men nu, hon liksom öppnade sig så för mig och det kändes som att jag kunde öppna mig för henne också om saker som jag ville prata om så det tror jag var en stor del... det är

66 Dyregrov, 2012

väl främst det att man har kommit närmare varandra. Det är det som har satt mest spår men det är ju bara bra.

Fanny (17)

Sonia berättar att hon brukade bråka rätt mycket med sin pappa, men när han började vara hemma mer förändrades det och de som hon säger kommunicerade mer.

Det har varit ganska stora bråk men det har ändå blivit lite bättre för det märktes ju på något sätt att pappa inte trivdes på x [företaget]. Så lite bättre kommunikation blev det ju så sätt när han slutade jobba och är hemma mer.

Sonia (19)

Carlos berättar att han försöker trösta sin pappa när han har mindre pengar och genom det upplever att de kommit varandra närmare:

Han kan inte betala mat eller någonting och kanske mår dåligt några dagar och jag försöker säga det är ok... I värsta fall kan det hända att någon bryter ihop och blir ledsen för det är så mycket och sitter man och pratar och försöker skämta bort det i princip... jag tror att vi har kommit [varandra] lite närmare ändå... det är bra.

Carlos (18)

Det finns positiva konsekvenser för de unga av föräldrars arbetslöshet, även om de också kan uppleva det emotionellt påfrestande att se att sin förälder vantrivas med arbetslösheten. De ungas agency tar sig uttryck i att reflektera över sig själva och sin situation,⁶⁷ vilket genererar en tolkning av situationen där positiva konsekvenser av föräldrarnas arbetslöshet främst lyfts fram. På så sätt, likt vad Redmond⁶⁸, menar fungerar ekonomisk utsatthet som ett instrument som triggar igång barns agency i den meningen att de både gör en bedömning av och svarar an på de förändrade levnadsvillkor de befinner sig i. För de unga i denna studie har det inneburit att de pratar om, hur de som familj kan spendera mer tid ihop, äta nyttigare mat och frigöra sig lite från att konsumera för mycket. Barnen och ungdomarna kan på så sätt ses uttrycka agency genom att de omformulerar sina värderingar, prioriteringar och etiska ståndpunkter. Slutligen, barnens sätt att omformulera sin situation i positiva ordalag stämmer överens med vad Van der

67 Giddens, 1984

68 Redmond, 2009

Hoek ⁶⁹ fann i sin forskning om barn i låginkomst familjer och den användning av kognitiva strategier som innebar att omformulera ekonomisk utsatthet i positiva termer som ett sätt att mildra effekterna av att ha lite pengar.

Vilka strategier för att hantera ekonomisk utsatthet beskriver barnen?

Jämfört med tidigare studier som handlar om barn i familjer med låg inkomst, använder de unga i denna studie två av de tre vanliga strategier som framkommit i tidigare forskning. Frekvent gavs exempel på både anpassningsorienterade strategier (“det är som det är” och barnen “kör på” som vanligt i sitt vardagsliv) och handlingsorienterade strategier (försök till att förändra den ekonomiska situationen till det bättre och uppnå det önskade målet).

Anpassningsorienterade strategier

Pragmatiska, anpassningsorienterade strategier– att välja att göra de bästa av situationen – är den mest förekommande strategin i intervjuerna. När det kommer till konsumtion är den nära kopplad till barnens egen livsstil och sociala aktiviteter. Övervägande av barnen och ungdomarna uttrycker agency i termer av ha ett val, de ger på så sätt uttryck för självreflektion och agerar baserat på basis av sitt resonemang. Det här är särskilt tydligt när det handlar om personliga saker, som inköp av kläder, där barnen är upptagna med att hitta acceptabla förklaringar till varför eller varför inte de ska köpa just det klädesplagget.

Ronja förklarar, i en situation varför hon inte ska köpa de dyraste saker hon vill ha, att det är självklart val:

Det är klart att man inte kan köpa de allra dyraste grejerna när man har en förälder som är arbetslös.

Ronja (13)

Liknade säger Oliva, som fram till att hennes förälder blev arbetslös regelbundet brukade åka till köpcentret, även om det finns en medvetenhet om att det fortfarande är möjligt att handla kläder, så uttryckte hon att det kan vara andra saker behöver prioriteras och man ska inte köpa för köpandet skull:

Vi är ganska modeintresserade i vår familj så det bände ganska ofta att vi var vi ute och handlade kläder och sånt... det blev mindre och mindre liksom... inte lika mycket. Då kom det här med pengar upp, att vi kanske inte har

69 Van der Hoek, 2005

pengar just nu... inte för att vi inte hade råd men det var såbär, vi kan väl vänta lite med det, det kanske inte är så nödvändigt just nu. Det var inte så att vi aldrig hade råd... men vi väntade lite med det för att vi kanske inte har tillräckligt... maten skulle köpas kanske. Då kan vi inte gå och köpa överdrivet med kläder.

Oliva (15)

Ylva pekar på samma sak när hon resonerar kring att göra det som är bäst för situationen och påminner sig själv om att hon faktiskt redan har garderoben full med kläder. Kläder hon köpte innan hennes förälder blev arbetslös:

Jag kunde fråga mamma ganska ofta om vi var och handlade om jag kunde få saker och då så kunde hon säga att ja du kan få den här saken men sen får du vänta för vi måste köpa det vi behöver först... ja det var väl lite jobbigt och så... jag ville ha kläder ganska mycket... det var lite tråkigt bara men jag hade ju ganska mycket hemma i och med att jag hade köpt mycket innan också.

Ylva (14)

Flera unga berättar i intervjuerna på liknande sätt som Ylva gör att de behöver anpassa sig till den förändrade situation, att ändra sina konsumtionsvanor och lära sig acceptera att saker som de är även om det ibland kändes lite svårt:

Det var ganska jobbigt för jag har varit van att få såna jackor i ett bra tag [dyr märkesjacka] också bryts det bara såbär och så får jag ta på mig en enkel jacka... jag brukar ta på mig märkeskläder men nu har jag det sällan. Alltså jag var inte så van vid det men jag har fått lära mig, jag har blivit mer och mer van... först var det ganska jobbigt för att mina vänner är också vana vid att se mig i såna kläder. Jämfört med de kläder jag hade köpt innan och nu när de blev för små [märkeskläder] så slutade jag använda dem och ta på mig vanliga kläder från H & M.

Felix (14)

Imra förklarar hur hon ser på sambandet mellan att hennes pappa har en mindre inkomst och hennes svårighet att anpassa sig, men att hon inte har något val:

Det var lite konstigt i början, han var ju hemma hela tiden. Vi är vana att han var på jobbet och så påverkades vi ekonomiskt... det var jobbigt för alla oss. För det är ändå en hel pengar som försvann eftersom han förlorade sitt jobb och sen var han på a-kassan i två, eller några år... pappa var tvungen att lägga alla pengar på huset och betala alla räkningar, då hade han inte råd med oss, att ge oss pengar och köpa grejer till oss. Jag var van vid att köpa

kläder, dyra kläder men nu får man köra på Gina Tricot istället. Det är inte så dyrt. Jag brukade ju köpa jättedyra smink... nu får det blir lite mer Max Factor och L'Oréal och sänt... och det var också för en tre år sen som det började... det var bara att acceptera det liksom... det är inte direkt en katastrof men lite jobbigt är det... jag blir inte så ledsen för man kan inte göra något åt det.

Imra (16)

Janina ger exempel på hur hon överväger om hon ska fråga om att köpa något utifrån om det verkligen är så angeläget att hon behöver lägga en ekonomisk börda på sina föräldrar. Hon har märkt att föräldrarna är oroliga, men också ledsna för att de behövt låna från hennes studiebidrag. Denna situation skapar osäkerhet för henne också i hur hon ska bestämma sig gör att handla i situationen, ska hon fråga om pengar eller inte.

Det skapar osäkerhet, för det finns hela tiden osäkerhet. Så om man frågar om pengar till det eller det eller något så känner man sig lite osäker och så och dubbel tänker man såhär att behöver man verkligen detta eller detta, är det värt att fråga om det. Det är det som man mest känner av så hur oroliga de är att de inte har tillräckligt med pengar till allt... man känner av det i alla fall att det finns osäkerhet och att de är frustrerade över det och att de är ledsna om de måste låna pengar ibland från mitt studiebidrag.

Janina (17)

Det är inte bara konsumtionsmönster som behöver kalibreras vid förändrade ekonomiska förhållanden. Flera av barnen beskriver hur de måste reducera tillfällena då de umgås med vänner vid aktiviteter som kostar pengar– som att gå på kafé eller gå till gymmet– och hur detta har inneburit en aktiv process av anpassning. Lejla till exempel förklarar att minskade sociala aktiviteter med vänner har varit en process som hon själv initierat då hon resonerar i termer att det har varit nödvändigt för att anpassa sig till en ny verklighet, även om det varit svårt:

Det var lite jobbigt att liksom inte kunna följa med på allting men det måste funka. Det är bara att anpassa sig.

Lejla (18)

Andra resonerar om att vara pragmatisk och prioritera vissa inköp eller aktiviteter framför andra. Imra, som spelade fotboll och tränade på gym förklarar att hon slutat med båda för att det blev för dyrt, hon prioriterade hellre att kunna gå ut med sina vänner:

Jag började med gym och så hoppade jag av för det är också lika dyrt [som fotbollen]. Jag fick betala det själv för mina egna pengar och det räckte inte hela månaden. Jag blev av med 350 och så hade jag 650 på hela månaden. Jag får ju bara mitt studiebidrag... jag brukar mest använda det när vi går och träffar våra vänner eller så.

Imra (16)

En likartad process beskriver Carlos när han förklarar att han fick ge upp att spela en stor cup med sitt fotbollslag. Hade han lagt pengar på anmälningsavgiften hade han inte haft pengar över till andra sociala aktiviteter med vännerna.

Det var segt för vi [laget] hade alltid velat spela Gothia Cup... till slut fick man bara ge upp det, det kändes lite segt, om man ska säga så. Men man är ändå tvungen, det blir ju så. Någon uppoffring måste man ju göra... man får gilla läget... jag tänkte att jag måste ha pengar till resten av sommaren för jag kan inte be morsan om pengar hela tiden längre så jag fick offra det för att kunna göra annat i sommar. Kanske åka till Göteborg med folk och lite så, vara ute lite längre och så.

Carlos (18)

Tanja berättar att hon valt att minska tillfällena då hon går iväg med kompisarna i skolan för att äta för hon vill också kunna köpa kläder.

De andra frågade mig varje dag om jag ville följa med på lunchrasten och äta ute och jag kunde inte göra det för jag ville kunna köpa något sen och om man spenderar mycket pengar på maten får man inte köpa kläder.

Tanja 12 år

Ovan exempel illustrerar på vilket sätt, i perspektivet föräldrars arbetslöshet och kraftigt minskade ekonomiska resurser i familjen, barn och unga använder sig av *anpassningsorienterade strategier*, de gör rationella och pragmatiska val utifrån olika alternativ. Barnens och ungdomarnas anpassning till en förändrad ekonomisk realitet involverar aktiva val och resonerande bedömningar. På så sätt, genom sin agency, är de kapabla att få kontroll över sin situation.

Handlingsorienterade strategier

Förutom anpassningsorienterade strategier, beskriver flera av de unga hur de, genom att göra bedömningar av nödvändigheten av konsumtion har blivit mer medvetna om betydelsen av sin personliga ekonomi. De förändrar egna

konsumtionsmönster, bidrar med inkomst till familjen och tar med sig lärdomar som är användbara i framtiden. När det handlar om förändrade konsumtionsmönster köper de inte enbart mindre saker och prioriterar olika sociala aktiviteter, de har också blivit smartare konsumenter. De väger upp fördelar och nackdelar kring specifika inköp. På detta sätt, genom sin agency, utvecklar de ekonomisk kompetens som kan vara av värde i framtiden. Felix, till exempel säger att när han nu ska köpa något så tänker han i förväg, han gör val inför framtiden och inte bara för den aktuella situationen:

Det är ju dåligt men ekonomi också så man måste tänka lite så när jag handlar så brukar jag köpa någon storlek större, en halv så slipper jag köpa varje halvår utan det räcker hela året eller så.

Felix (14)

Sam tycker på liknande sätt när han förklarar hur han inte bara är medveten om pengars betydelse i denna situation, utan också hur den medvetenheten kan vara av värde i framtiden och kan hjälpa honom att göra bra ekonomiska val:

Jo men det får väl en att tänka till på vad man syslar med innan man liksom slösar bort pengarna. Man kanske behöver dem senare... så att man har pengar om det nu skulle hända, innan tänkte man väl snarare att pengar växer på träd.

Sam (16)

Cajsa berättar om hur hon väljer det bröd som är en krona billigare än tidigare och på så sätt gör hon ett övervägande som hon inte tidigare behövt göra. Hon beskriver å ena sidan om hur hon längtar till att det ska återgå till det normala och att hon inte ska behöva göra dessa överväganden fast å andra sidan säger hon att det kanske ändå är bra att lära sig att spara pengar:

Om vi ska handla nu så kan vi bara handla det vi ska och inget annat och liksom kanske man kunde ta något mer om du förstår. Nu är det inget mer förutom det vi ska ha... finns det två olika brödsorter och den ena kostar en krona mindre, då tar man den. Det är lite sådär också, man står och kikar... önskar man kan ta det man vill ha mer och så. Inte kolla lika mycket på priserna... Man får tänka mer ekonomiskt, det kanske ändå är bra liksom när man får mer pengar sen så kan det vara ändå bra att spara dem.

Cajsa (14)

Andra handlingsorienterade strategier handlar om att öka sin inkomst och bidra till familjens hushållsbudget. Ett sätt är att som Darin, som är för ung för att få ett extrajobb, skapa sina egna jobb.

I värsta fall när jag inte har pengar så får man vara lite smart även om det är olagligt [tror jag]. Jag tar Metrotidningar från tidningsboxar inne i stan så går jag 15 meter bort så säljer jag dem för 10 kronor så och då så kommer alla och nappar på det. De köper dem ... [föräldern] vet inte om det.

Darin (11)

De äldre ungdomarna berättar om betydelsen av att arbeta och möjlighet att behålla sina arbeten då inkomsten helt plötsligt har på ett mer substantiellt sätt fått betydelse för familjens ekonomi. Ebba berättar hur familjen var beroende av hennes inkomst från sommar- och extraarbete för att kunna klara av en större utgift över tid.

Man fick ju en helt annan koll på vad de [pengar] betyder eller var de tar vägen pengarna... innan hade man ju inte tänkt på det så mycket. För då har ju jag haft mina tusen kronor som jag fick i studiebidrag eller och sen det jag tjänat när jag jobbat men nu var jag med och betalade lite mer saker... kompenserar upp andra utgifter [för familjen]... det kändes nästan lite konstigt att jag tjänar mer pengar än pappa... så det känns tryggt att jag har jobbet... så det måste jag behålla.

Ebba (17)

Då gav jag väl i extra för att få sommarjobb och sånt för det är ju inte kul att vara två hemma som gör ingenting och bara mamma jobbar. Så det var väl lite extra seriöst sommarjobbsökning och inte bara vara hemma på lovet... vi behövde ju pengar.

Bo (20)

Även de yngre talar om att de vill sommarjobba som ett sätt att hjälpa till med familjens ekonomi:

Men jag har ju inga pengar, jag har inget jobb så jag måste skaffa ett sommarjobb. Så jag också kan erbjuda lite.

Gisela 16

Det vore skönt [att få ett extra jobb] nu efter skolan, jag går i skolan till fyra och jobbar inte efteråt eller något på jullov och sommarlov. Det är också

roligare för om man sitter hemma och inte har pengar är det bättre att man går och jobbar.

Felix 14

I ovan exempel framkommer de ungas agency utifrån deras förståelse att de har kapacitet att hjälpa till med familjens ekonomiska situation genom att bidra konkret med pengar genom inkomst eller som de yngre uttrycker att om de hade möjlighet att få ett extrajobb skulle de kunna bidra till familjens ekonomi.

På liknade sätt som vi såg i avsnittet om hur barn märker ekonomisk förändring, resonerar och agerar barnen för att omformulera den icke önskvärda ekonomiska situationen av försämrade ekonomiska resurser som något positivt. Särskilt, menar de att vara tvungen att ta hänsyn till kostnad och utgifter så utvecklar de en smarthet som konsument som kommer hjälpa dem i framtiden:

Innan så har jag varit tvungen att köpa något så fort jag går in i en affär... så har det inte riktigt varit nu... mina kompisar brukar kalla mig för shopaholic... jag [har lärt mig att] kontrollera summan lite mer nu. Nu så vet jag liksom mer vad det är jag köpt och hur mycket det kostar liksom och då vet jag allting sammanlagt vad det ligger på. Så det är väl bättre.

Lejla 18)

Vi kanske köper mindre men jag känner inte att åh jag måste köpa det. Man räknade mer, man tänkte vad ska jag få köpa [ha råd med], förutom att bara köpa det man behöver. Ja fast mest köper jag det jag behöver och mindre kläder. Jag hade allt jag behövde för man får ju nästan allt i skolan, lunch, man behöver ingen såhär skoluniform eller sånt... Jag tänker innan vad jag behöver... man lär sig att göra något, smarta grejer... att tänka, räkna och sånt.

Tanja (12)

Jag tror egentligen att det är en lärdom. Att ju mindre pengar jag har ju mer måste man anpassa ekonomin efter både familj och du måste anpassa utflykter och allting. Så egentligen är det nog en lärdom. Att man egentligen inser att blir du arbetslös eller har lite pengar så måste du anpassa dig annars så går inte ekonomin ihop.

Karin 18

Men det bästa är nog att man inte känner att man kan köpa lite vad som helst. Utan man ska köpa det man behöver, inte mer så.

Gabriela (10)

Flera av barnen och ungdomarna pekar också på det lärande en sådan här situation kan innebära genom att de blir medvetna om att arbetsmarknadens föränderlighet. Gisela och Bo uttrycker att de lärt sig att de inte kan ta för givet att företag finns kvar:

Jag tror också att det är bra för framtiden, såbär så att man inte tror att allt ordnar sig för man har ett jobb, att det inte finns några konsekvenser när det går dåligt för ett företag.

Gisela (16)

Kanske det är det ändå lite så att man sitter aldrig riktigt säkert för det var ändå ja topp tio kanske [företaget föräldern jobbade på], Sveriges största företag eller vad kan det nu varit. Och de var inte säkra kanske man ska vara lite kvickare att byta jobb om något går dåligt och man kanske inte ska fästa sig så mycket vid ett företag, man ska ju gå i vinst, det är ju det som är poängen. Det blir likadant nu när man ska söka jobb, att inte söka till ett coolt företag när det går dåligt för dem. Då vet man att man kan sitta arbetslös om två år ändå liksom. Så lite mer uppmärksamhet kanske har man fått.

Bo (20)

Åse å andra sidan poängterar att hon genom denna erfarenhet har fått en fördjupad kunskap om innebörden av föräldrars råd om att utbildning är viktigt:

För man har ju fått lite insikten om att du kan få sparken när som helst nästan, i stort sett och då har man ingenting, ingen inkomst alls helt plötsligt... mamma och pappa har alltid sagt att det är jätteviktigt med utbildning... men man har nog förstätt det ännu mer nu, mer utvecklat att det verkligen är viktigt med utbildning för annars så får du inget jobb.

Åse (17)

Samtidigt finns det flera röster som explicit tar upp att de blivit medvetna om att det är ingen katastrof att bli arbetslös då de har blivit medvetna om genom föräldrars agerande att man kan ta sig igenom en sådan erfarenhet på ett acceptabelt sätt. Flera av barnen och ungdomarna har sett sin/sina arbetslösa föräldrar delta i olika arbetsmarknadsutbildningar och andra särskilda

arbetsmarknadsinsatser vilket inneburit att de följt föräldrarnas omställning från ett yrke till ett annat.

Jag tror väl lite att vi har insett att världen går inte under om du förlorar ditt jobb. Kanske vi kan tänka på det när vi blir äldre också att du kan börja plugga.

Hanna (18)

Milo, vars båda föräldrar förlorade jobbet beskriver hur han såg hur hans föräldrar slet med att gå i skolan igen och uttrycker på frågan vilken betydelse hans erfarenheter av föräldrarnas arbetslöshet kan få för honom i framtiden:

Det är väl att det brukar lösa sig, bara man lägger manken till så går allting att fixa. Det är inte bara att ge upp utan försöka kämpa så.

Milo (21)

Slutligen ger de ungas berättelser också exempel på handlingsorienterade strategier som fokusera på förändring av eget beteende och emotionellt stöd till föräldrar som ett sätt att hjälpa till i familjen, som inte är ekonomisk, snarare yttryck för agency som har en social och relationell dimension. Oliva berättar hur hon väljer att inte nämna arbetslösheten som ett sätt att stödja sin mamma emotionellt, men också praktiskt genom att erbjuda sig att hjälpa till i hemmet.

Hon var ganska känslig under den perioden för hon ville så jättegärna ha ett jobb men det är ju svårt att få ett jobb idag så alltså vi undviker helst att diskutera om det. Vi fattar ju ändå vad som pågick, eller vi var så pass medvetna om det... hon hade inte så mycket att göra så då sov hon ganska länge och ibland kanske hon städade och såna grejer och då blev det att – mamma ska jag duka, eller mamma ska jag ta ur diskmaskinen eller mamma ska jag göra något åt dig eller vill du ha något att äta. Typ att jag hjälpte henne

Oliva 15

Via, sin agency, omvandlas ekonomisk utsatthet till möjligheter, dessa barn och ungdomar kan rikta sina erfarenheter åt det mer positiva hållet av ekonomisk utsatthet. På liknande sätt som barn och unga gör i de studier som Redmonds⁷⁰ forskningsöversikt genom sin agency aktivt utnyttja möjligheter för utveckling av sin person.

70 Redmond, 2009, sid. 546

Diskussion

Studien har haft fokus på barns och ungdomars beskrivningar av sina upplevelser av en förändrad ekonomisk situation i samband med föräldrars arbetslöshet och hur agency uttrycks utifrån det sätt de förstår och agerar i den situation de befinner sig i. Resultaten visar att barnens upplevelser att föräldrarna sätter sina barns behov i första rummet, att ekonomisk utsatthet är något som angår hela familjen och inget att skämmas över och vara ekonomiskt utsatt behöver nödvändigtvis inte innebära negativa saker utan omformuleras i mer positiva ordalag. I termer av användande av strategier för att hantera en ovan och ny situation av ekonomisk begränsning både i familjen men också på en personlig nivå utmejslas användandet av både anpassningsorienterade strategier och handlingsorienterade strategier. Dessa resultat överensstämmer relativt väl med resultat från forskning om barn i ekonomiskt utsatta familjer med långvarig arbetslöshet och/eller är beroende av försörjningsstöd (socialbidrag), sjukbidrag eller dylikt.⁷¹

Som det i denna studie har konstaterats uttrycker barnen agency genom att de använder sig av *anpassningsorienterade strategier* när de beskriver olika sätt som de finner sig i familjens förändrade ekonomiska situation och ändrar sina konsumtionsvanor. Att göra det bästa av situationen och inte fråga om pengar från föräldrarna, bestämma sig för att inte åka med vänner till gymmet, minska tillfällen då man "hänger" med vänner då det kostar pengar eller åka på fotbollsturnering, är alla exempel på strategier för att anpassa sig och använda begränsade resurser maximalt. Agency uttrycks också genom användande av *handlingsorienterade strategier* där de omformulerar erfarenheterna till något positivt och genom att göra bedömningar av nödvändigheten av konsumtion utvecklar ekonomisk kompetens eller rent konkret använder strategier för att få inkomst genom extraarbete.

Det som särskiljer resultat i denna studie med studier där barn och unga levit i långvarig ekonomisk utsatthet är dock frånvaron av berättelser av användande av undvikandestrategier i den mening att barnen och de unga aktivt undviker situationer där de upplever sig exkluderad eller annorlunda i jämförelse med kamrater eller riskerar att hamna i konflikt med sin familj och istället döljer önskningar och behov.⁷² Olikt barn och ungdomar som intervjuats i studier med fokus på upplevelser och användande av strategier i långvarig ekonomisk utsatthet, uppger ingen av barnen och de unga i denna studie exempel på att de själva exkluderat sig från olika sammanhang på grund av att de skäms eller

71 Fernqvist 2013; Harju & Thorød, 2010; Redmond, 2009; Ridge, 2011

72 Fernqvist, 2013; Harju & Thorød, 2010; Redmond, 2009; Ridge, 2011; Van der Hoek, 2005).

upplever sig annorlunda. Detta är intressant med tanke på att Redmond⁷³ klargör att ett av de centrala kännetecknen för barn som lever i ekonomisk utsatthet är just själv- exkludering i den meningen att barnen undviker att utsätta sig för situationer där de riskerar att stigmatiseras på grund av sin ekonomiska situation. Det kan involvera att till exempel att inte gå till skolan, att avstå från sociala aktiviteter så som gå på bio, fika med vänner för då skulle det faktum att barnet har för lite pengar skulle bli synligt. Liknade påpekar Fernqvist “ i skolkontexten och i umgänget med jämnåriga konstateras emellertid att barnens aktörskap snarast begränsas då barnen strategiskt undviker arenor för social samvaro och aktiviteter som en följd av den ekonomiska situationen och de skamkänslor den ger upphov till”.⁷⁴I denna studie är det dock inte så utan att avstå från sociala aktiviteter grundar sig snarare på en pragmatisk nödvändighet att spara pengar, baserade på instrumentella kostnadsbesparande skäl, inte baserat på stigma kopplat till föräldrars arbetslöshet eller fattigdom.

Utöver det faktum att de materiella resurserna i familjerna i fokus i denna studie är mycket större än för familjer i de studier som rör långvarig ekonomisk utsatthet är det tre orsaker, enligt min mening, till att barnens berättelser i denna studier inte innehåller exempel på självexkluderande beteende vilket karakteriserar *undvikandestrategier*. För det första i Europa, inte minst i välfärdsländer så som Sverige, är inte stigma kopplat till kortvarig arbetslöshet. Detta mot bakgrund av att det finns ett socialförsäkringssystem nära associerat till strukturomvandlingar som gjort att den som drabbats av arbetslöshet har kunnat få en mjukare omställning och kunnat upprätthålla en relativt likande konsumtionsnivå tills det att ett en ny anställning varit aktuell.⁷⁵ Det andra skälet är förenat med det första. I länder som Sverige arbetslöshet har de senaste åren tenderat att bli ojämnt fördelat. På så sätt att arbetslöshet finns inom olika sektorer av ekonomin (och drabbar särskilda grupper av människor), i särskilda platser och vid särskilda tider. Således, särskilt i mindre delar av befolkningen, kommer barn och unga som befinner sig i ekonomisk utsatthet på grund av föräldrars arbetslöshet vid företagsnedläggningar sannolikt inte uppleva sig på något sätt särskilt drabbade. Snarare är det så att i områden, likt där barnen och ungdomarna i denna studie rekryterades från, där flera stora företag (exempelvis nedläggningen av SAAB som var en av Sveriges största företagsnedläggningar) antingen gått i konkurs eller omlokaliserat till mer konkurrenskraftiga länder och vilket innebar högt antal anställda var uppsagda, är barnen bara en i mängden. Följaktligen, dessa barn och ungdomar i studien befann sig i en situation där de

73 Redmond, 2009

74 Fernqvist, 2013 sid. 77 se även Adelman et al. 2003; Harju & Thorød, 2011; Micklewright, 2002

75 Jonung, 2014

kände till fler i samma situation vilket kan förklara att känslan av stigma som kan leda till användande av undvikande orienterande strategier var i stor sett osynligt i deras berättelser. Sålunda, för dessa barn och unga, strategin av själv-exkludering från aktiviteter som kan synliggöra familjens dåliga ekonomi uttrycks inte i barnens agency. Snarare, som vi sett, uttrycks agency genom användandet av anpassningsorienterade och handlingsorienterade strategier.

Följaktligen är slutsatsen att med tanke på att barnen och de ungas familjer har, jämfört med barn i långvarigt ekonomisk utsatthet, större ekonomiska resurser uttrycks agency genom att de omformulerar sina värderingar, prioriteringar och etiska ståndpunkter, då ifråga om att familj kan spendera mer tid ihop, äta nyttigare mat och frigöra sig lite från att konsumera för mycket. Till skillnad som forskning kring barn och unga i familjer med långvarig ekonomisk utsatthet visar att barn och de unga upplever en konflikt mellan egna upplevda individuella behov av konsumtion och att behöva begränsa egna önskningar för att möta familjens behov ex av matinköp etc.⁷⁶ framkommer det inte sådan spänningar i barnen och de ungas berättelser i denna studie.⁷⁷ För barn i familjer med långvarig ekonomisk utsatthet finns det inga marginaler och då är det svårt att omformulera familjens begränsade konsumtion till något positivt. Så även om barns agency uttrycks på liknade sätt som för barn i långvarig ekonomisk utsatthet, så särskiljer resultatet sig i att dessa barn inte tycks uppleva föräldrars arbetslöshet med den ekonomiska förändring det innebär stigmatiserande.

Slutligen, det är kanske inte är förvånande att den förändrade ekonomiska situationen i fokus i denna studie hanteras pragmatiskt av barnen och ungdomarna genom användande av anpassnings- och handlingsorienterade strategier. Detta då de unga som, i en svensk kontext, är vana med att ha stort handlingsutrymme och möjligheter att uttrycka agency då föräldrar i Sverige generellt värderar barns självständighet och uppmuntrar delaktighet i familjen⁷⁸ På så sätt kanske det inte är överraskande att barn och ungas, som är vana att uttrycka agency, använder sin agency för att praktiskt hantera situationen och omformulerar den förändrade ekonomiska situationen till att vara tillräcklig trygg och stabil (ingen större katastrof). För då kan de fortsätta förlita sig på att föräldrarna tar hand om dem som förut oavsett om familjen nu hamnat i en ekonomisk svår situation. Barnens och ungdomarnas meningsskapande, både emotionellt och kognitivt, kan på så sätt förstås i den bemärkelsen att upplevelsen av nuvarande situation av att föräldrarna sätter de ungas behov i första rummet är baserat i tidigare erfarenheter av ett förgivettagande att

76 Ridge, 2011

77 ibid

78 Bergsten & Bäck- Wiklund, 2010; Trifan et al. 2014

föräldrarna alltid tar hand om sina barn. På så sätt är barnen och ungdomarna vana med att föräldrar har kontroll och tar hand om familjen vilket även görs gällande i denna situation oavsett om familjen nu hamnat i en ekonomisk svår situation. Skillnaden är att familjen nu har mindre ekonomiska resurser och då är det föräldrarna som får avstå från att få sina materiella behov tillgodosedda som förr. Följaktligen kan man tänka att barnen och ungdomarna införlivar en norm av, vilken föräldrarnas beteende förmedlar, att föräldrars behov står tillbaka när familjen drabbas av ekonomisk utsatthet.

Som redan nämnts har tidigare forskning om hur barn upplever och hanterar ekonomisk utsatthet framförallt riktat sig till barn i familjer med långvarig ekonomisk utsatthet.⁷⁹ Harju, svensk forskare som undersökt barns strategier för att hantera ekonomisk utsatthet påpekar att det behövs mer kunskap om hur barns upplevelse och erfarenheter av skiljer sig åt beroende på kulturell, politisk och samhällselig kontext.⁸⁰ Dessa resultat kan ses bidra med kunskap om barn och unga tillhörande en resursstark socioekonomisk grupp i Sverige erfarenheter av ekonomisk utsatthet.

Begränsningar och vidare forskning

Det är flera begränsningar som behöver nämnas. För det första, självklart kan inte erfarenheter av föräldrars arbetslöshet hos dessa 45 barn och ungdomar representera erfarenheterna hos alla barn och unga i familjer som tidigare haft stabil inkomst. Den här metoden att rekrytera, med hänsyn till antal omställningsavtal som beviljat och antal kontakter som togs för att rekrytera familjer och att det var ett stort bortfall av möjliga familjer kan innebära att urvalet blir skevt. På så sätt att det var de föräldrar som upplever att familjen "klarat" arbetslösheten utan svårare konflikter och umbärande som var villiga att berätta om sina erfarenheter och de familjer som drabbats hårdare inte ingår i studien. Samtidigt indikerar inte de intervjuer som har genomförts att det blivit ett skevt urval av detta slag eftersom både besvärliga och svåra situationer beskrivs i intervjuerna. En andra begränsning är spännvidden av ålder på de barn och ungs som intervjuats, ålder och förmåga att berätta kan innebära att några kommer ihåg mer och andra mindre om hur det var när föräldern/föräldrarna blev arbetslösa. Trots dessa begränsningar ger denna studie betydelsefull kunskap om hur barn och ungdomar förstår och agerar vid föräldrars arbetslöshet.

Det vore värdefullt i framtida forskning att longitudinellt följa barn och ungdomar med syfte att få insikt kring omedelbara förändringar, men också över

79 Attree, 2006; Fernqvist et al., 2007; Harju & Thorød, 2010; Redmond, 2009; Ridge, 2011

80 Harju, 2008

en tidsperiod av ekonomisk utsatthet. En sådan studie skulle kunna undersöka om exempelvis barnen och de unga, när de blev äldre antingen vants sig vid att leva i ekonomisk utsatthet eller vilka förändringar som skett om familjen åter fått en stabil och god ekonomi. Även användandet av anpassningsorienterade strategier för att hantera, förändrad ekonomisk realitet involverar aktiva val och resonerande bedömningar skulle kunna fördjupas. Det som studien inte undersöker är konsekvenserna av att välja pragmatiskt utifrån en krympt ekonomi, frågor om vad det innebär emotionellt och praktiskt att behöva göra dessa val är ett område som behöver utforskas ytterligare. Till exempel kan framtida forskning kasta ljus på betydelsen av att behöva förändra sin livsstil på ett mer fördjupat sätt och sätt fokus på betydelsen för sociala relationer, både inom familjen men också i barnens nätverk.

Rekommendationer

Att synliggöra barns och ungas strategier vid föräldrars arbetslöshet

- Barnen och de ungas användande av anpassningsorienterade strategier kan beaktas när lärare, skolsköterskor eller socialarbetare möter barn, unga i sina yrkesroller. Med tanke på att barnen och ungdomarna (i denna studie) tydligt inte tycktes uppleva stigma eller skam kring föräldrars arbetslöshet kan professionella fundera på hur de kan ställa frågor som inte utgår från att arbetslöshet upplevs som stigma. Men det betyder inte att barnen och de unga inte kan behöva extra stöd i att hantera en omvälvande situation, både kognitivt och emotionellt. Till exempel kan lärare i skolan, vid större företagsnedläggningar, aktivt ta upp tema kring vad som händer när vuxna förlorar sitt arbete, hur barn och unga kan uppleva det. Diskussioner om betydelsen av att ha ett arbete och ekonomiska förändringar i familjen kan tas upp mer generellt i klassrummet.
- Men även mer riktad stöd kan ges och varje barn eller ung som har en förälder som blivit arbetslös söks upp av exempelvis sin mentor där erbjudande om stöd ges. Det kan vara viktigt att formulera frågor som visar på förståelse av att barnen och ungdomarna sätt att hantera en svår situation utifrån ”att gillar läget” att ”allt är som förut” när man i samtal med barn och unga vill visa att man finns där om stöd behövs. För även om barnen och ungdomarna utåt tycks hantera situationen pragmatiskt kan det finnas risk att bakom detta kan det finnas upplevelser av allvarlig oro och nedstämdhet men även kanske

känslor av skam fast man dolt dem. Det är dock viktigt att inte utgå från det. Rent konkret kan:

- Kommuner som drabbas av större företagsnedläggningar kan anordna särskilda utbildningar kring bemötande av barn och unga som lever i ekonomisk utsatthet (tex för skola, fritid/föreningar och socialtjänst).
- Fackföreningar kopplade till företaget som läggs ned kan anordna temakvällar kring föräldraskap och arbetslöshet.

Att kompensera ekonomiska förändringar

Även om barnen och ungdomarna i denna studie kan betraktas komma från familjer med goda ekonomiska resurser så har de ändå drabbats av ekonomiskt utsatthet. Det vittnar de pragmatiska valen som främst beskrivs av tonåringarna i studien i fråga om att till exempel inte fortsatt med att gå på gym, inte fortsätta spela fotboll och ibland avstå från att gå och fika. Även exempel på att barnen märkt att familjen inte längre gör kortare resor exempelvis till Liseberg längre kan också noteras samt att ungdomarnas extrainkomster via sommararbete får reell betydelse för familjens ekonomi. Med det i bakgrunden kan kommuner som drabbas av större företagsnedläggningar:

- Erbjuder gratis busskort till alla barn och unga i kommunen för att minska kostnader för att ta sig till olika aktiviteter
- Erbjuder gratis gymkort för ungdomar att söka utan att de prövas individuellt.
- Erbjuder alla ungdomar i kommunen sommararbete, med särskild förtur för ungdomar vars föräldrar drabbats av arbetslöshet.
- Skriva in att i handlingsplanen mot fattigdom att även barn i mer välbeställda familjer vid arbetslöshet kan behöva generellt ekonomisk stöd
- Även möjligheten att åka på semester påverkas och en rekommendation är att fackföreningar som hyr ut fritidsbostäder kan erbjuda varje barnfamilj en veckas gratis semester första eller andra året efter uppsägning.

Referenser

- Adelman, L., Middleton, S., Ashworth, K. (2003). *Britain's Poorest Children: Severe and Persistent Poverty and Social Exclusion*. Report, Save the Children: London.
- Attree, P. (2006). The Social Costs of Child Poverty: A Systematic Review of the Qualitative Evidence. *Children and Society* 20: 54-66.
- Avram, S., Figari, F., Leventi, C., Horacio, L., Navicke, J., Matsaganis, M., Militaru, E., Paulus, A., Rastringina, O. & Sutherland, H. (2013). *The distributional effects of fiscal consolidation in nine EU countries*. EUROMOD Working Paper, No. EM2/13.
- Bandura, A. (2006). Toward a Psychology of Human Agency. Perspectives on Psychological Science. vol. 1 (2):164-180.
- Bergsten, B. & Bäck-Wiklund, M. (2010) *Det moderna föräldraskapet*. Lund: Studentlitteratur.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3: 77-101.
- Chaim, N. (2008). Sampling Knowledge: The Hermeneutics of Snowball Sampling in Qualitative Research. *International Journal of Social Research Methodology* 11 (4): 327-344.
- Corsaro, W. A. (1997). *The Sociology of Childhood*. Pine Forge: Thousand Oaks.
- Daly, M. & Leonard, M. (2002) *Against all Odds: Family Life on a Low Income in Ireland*. Report. Institute of Public Administration: Dublin.
- Dyregrov, A. (2012) *Barn och trauma*. Lund: Studentlitteratur.
- Emerson, E. & Hatton, C. (2007). Poverty, socio-economic position, social capital and the health of children and adolescents with intellectual disabilities in Britain: a replication. *Journal of Intellectual Disability Research* 51 (11): 866-874.
- Eurofound. (2014). *Third European Quality of Life Survey – Quality of life in Europe: Families in the economic crisis*. Report, Publications Office of the European Union: Luxembourg.
- Flanagan, C.A. (1990). Change in Family Work Status: Effects on Parent-Adolescent Decision Making. *Child Development*, Vol. 61, No. 1, Feb:163-177.
- Freedman, R (2005). *Children of the great depression*. New York: Clarion Books.

- Fernqvist, S., von Gerber, C. & Näsman, E. (2007). Exclusion or Inclusion at School as Consequence of Economic Hardship in Childhood. In: Ross A (eds) *Citizenship Education in Society*. London CiCe: 543-554.
- Fernqvist, S. (2013). *En erfarenhet rikare? En kvalitativ studie av barns strategier och barnfattigdomens villkor i välfärdsstaten*. PhD thesis. Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences 85.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Griet, R., Rudi, R. & Bouverne-De Bie, M. (2013). Researching child poverty: Towards a lifeworld orientation. *Childhood* 20: 535-549.
- Harju, A. (2008). *Barns vardag med knapp ekonomi. En studie om barns erfarenheter och strategier*. Växjö University Press Acta Wexionensia Nr 137, Göteborg: Intellecta Docusys.
- Harju, A. & Thorød, A.B. (2010). Child Poverty in a Scandinavian Welfare Context—From Children’s Point of View. *Child Index Research* 4: 283–299.
- Hassler, J. (2010). *Sweden in past, current and future economic crises -- a report for the OECD Economics Department*. Institute for International Economic Studies: Stockholm University.
- Jones, L. P. (1988). The effect of unemployment on children and adolescence. *Children and Youth Service Review*. Vol. 10, (3): 199-215.
- Jonung, L. (2014). *Reforming the Fiscal Framework. The Case of Sweden 1973-2013*. Working Paper 2014:26 Department of Economics School of Economics and Management. Uppsala University.
- Kuczynski, L. & De Mol, J. (2015). Dialectical Models of Socialization. In: W. F. Overton & P. C. M. Molenaar (eds) *Theory and Method. Volume 1 of the Handbook of Child Psychology and Developmental Science*. Hoboken, New Jersey, USA: Wiley, pp.326-368.
- Kuczynski, L. (2003). Beyond bidirectionality: Bilateral conceptual frameworks for understanding dynamics in parent- child relations. In L Kuczynski (Eds) *Handbook of dynamics in parent-child relations*. pp. 1-24. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor. Nedladdas dec 2015, <https://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20030460.htm>
- Lallement, M. (2011). Europe and the economic crisis: forms of labour market adjustment and varieties of capitalism. *Work, employment and society* 25(4): 627– 641.

- LO (2013). *TVå år efter SAAB- kraschen. En studie av hur deltagare och aktörer ser på omställningsstödet TSL*. Stockholm: Landsorganisationen (LO).
- Micklewright, J. (2002). *Social Exclusion and Children: A European View for a US Debate, Innocenti*. Working Paper No. 90, Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
- Navicke, J., Rastrigina, O. & Sutherland, H. (2013). Nowcasting Indicators of Poverty Risk in the European Union: A Microsimulation Approach. *Social Indicators Research* 119:101–119.
- Näsman, E. (2012) *Barnfattigdom : om bemötande och metoder ur ett barnperspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Näsman, E. & Greber, C.(1996). *Mamma pappa utan jobb*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Rauhut, D. (2013). Barnfattigdom – en introduktion. I Rauhut, D. (red) *Barnfattigdom*. Lund: Studentlitteratur.
- Redmond, G. (2009). Children as Actors: How Does the Child Perspectives Literature Treat Agency in the Context of Poverty? *Social Policy and Society* 8 (4): 541 – 550.
- Ridge, T. (2011). The Everyday Costs of Poverty in Childhood: A Review of Qualitative Research Exploring the Lives and Experiences of Low-Income Children in the UK. *Children & Society, volume 25: 73-84*.
- Smith, A.B. (2007). Children as Social Actors: An Introduction, *International Journal of Children's Rights*, 15, 1–4.
- Sutton, L. (2009) 'They'd only call you a scally if you are poor': the impact of socio-economic status on children's identities. *Children's Geographies*, 7(3): 277-290.
- Taylor, J & Fraser, A. (2003). *Eleven plus. Life chances and family income*. Brotherhood of St Laurence: Victoria, Australia.
- Thorød, A. B. (2006). *En normal barndom? Foreldrestrategier for å skjerm barn fra konsekvenser av å leve med lav inntekt*. NOVA Rapport 2/06. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Trifan, T.A., Stattin, H. & Tilton-Weaver, L. (2014). Have Authoritarian Parenting Practices and Roles Changed in the Last 50 Years? *Journal of Marriage and Family* 76 : 744–761.
- URA (2010). *Regionala arbetsmarknadsutsikter våren 2010*. Rapport 2010:4, Stockholm: Arbetsförmedlingen.

Van der Hoek, T. (2005). *Through Children's Eyes: An Initial Study of Children's Personal Experiences and Coping Strategies Growing Up Poor in an Affluent Netherlands*. Innocenti Working Paper No. 2005-05. Florence, UNICEF Innocenti Research Centre.

Whiting, B. & Lee, III E. E. (2003). Voices From the System: A Qualitative Study of Foster Children's Stories. *Family Relations*, 52, 288–295.

